

16 JAAR KLEINSCHALIGE PLAATSELIJKE ACTIVITEITEN

Amsterdam, juni 2011

Auteur: NCDO; Ilse Hento

NCDO

Telefoon (020) 568 8755

Fax (020) 568 8787

E-mail: info@ncdo.nl

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	5
0. Samenvatting en conclusies	6
1. Inleiding	12
1.1 Aanleiding	12
1.2 Doel van het onderzoek	12
1.3 Onderzoeksopzet	14
1.4 Leeswijzer	16
2. Omvang en kenmerken subsidieaanvragen en toekenningen	17
2.1 Achtergrond subsidiebeleid en ontwikkelingen	17
2.2 Omvang subsidieaanvragen en toekenningen	20
2.3 Kenmerken subsidieaanvragen en toekenningen	22
3. Soort projecten: trends en ontwikkelingen	27
3.1 Top 10 landen: ontwikkelingen, subsidiebedragen en projectduur	27
3.2 Top 10 thema's: ontwikkelingen, subsidiebedragen en projectduur	30
4. Werkwijze gefinancierde organisaties	34
4.1 Zijn de organisaties nog actief?	34
4.2 Aantal subsidieaanvragen en beoordeling proces	37
4.3 Hoe werken organisaties?	41
4.4 Belemmeringen in werkwijze	44
5. Voorlichting en fondsenwerving	47
5.1 Voorlichting in Nederland	47
5.2 Methodes van voorlichting	50
1. Inzet en beoordeling effectiviteit	50
2. Tijd en middelen	51
5.3 Fondsenwerving	52
6. Visie op ontwikkelingssamenwerking en kennisbehoefte	57
6.1 Ontwikkelingssamenwerking: verwachtingen en visie	57

1. Verwachtingen van ontwikkelingssamenwerking	57
2. Visie op ontwikkelingssamenwerking	58
6.2 Nut en noodzaak van kennis	59
1. Kennis over ontwikkelingssamenwerking	59
2. Behoeftte aan ondersteuning	60
6.3 Lessen en succesfactoren	61
6.4 Toekomst en borging	62
Bijlage: Onderzoeksverantwoording	65

Voorwoord

Voor u ligt het rapport van het onderzoek naar het subsidieprogramma Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten. NCDO heeft sinds 1994 dit subsidieprogramma uitgevoerd. Het subsidieprogramma bestond uit het beoordelen van projecten van particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en deze van budget te voorzien. Doel van het programma was om het draagvlak in Nederland voor ontwikkelingssamenwerking te verbreden en te versterken. Na 16 jaar is deze subsidietaak per 31 december 2010 beëindigd.

Het onderzoek vormt de afsluiting van het programma Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten. Tussentijds zijn er ook evaluaties verricht van dit programma, maar dit onderzoek omvat het hele spectrum van het begin tot het eind van programma. Althans daar waar het de aanvragen en toekenningen betreft van de subsidies. Gekeken is naar de ontwikkelingen in de loop der tijd in de aard en omvang van de door NCDO beoordeelde aanvragen en gefinancierde projecten binnen het KPA programma. Verder gaat het onderzoek in op de ontwikkelingen in de door NCDO gefinancierde instellingen en organisaties, en welke lessen hieruit getrokken kunnen worden voor de kennis- en adviesfunctie van NCDO.

Het onderzoek levert een schat aan informatie op. Zo zijn niet alleen de registratiesystemen geraadpleegd, maar zijn ook organisaties die subsidie hebben aangevraagd schriftelijk ondervraagd over hun werk en ervaringen, en de ontwikkelingen in hun organisatie. Ook zijn er mondelinge interviews gehouden met vertegenwoordigers van organisaties over hun ervaringen met ontwikkelingssamenwerking en hun verwachtingen omtrent de toekomst.

De toekomst is voor veel van deze organisaties ongewis. Zo is dat deels ook voor NCDO. Het subsidieprogramma wordt niet meer uitgevoerd, wel gaat NCDO kennis en advies geven aan organisaties die meer willen weten over ontwikkelingssamenwerking. Dit onderzoek biedt wellicht geen concrete handvatten daarvoor, maar levert wel inzichten op die een rol kunnen spelen in het verder vormgeven van deze kennis- en adviesfunctie.

Graag willen wij iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan dit onderzoek. Dat zijn vooral de personen die de enquêtes hebben ingevuld en de personen die meegewerkt hebben aan de mondelinge interviews. Zonder hen was dit onderzoek uiteraard niet tot stand gekomen. Dank gaat ook uit aan de onderzoekers van het CIDIN. Met hen is in dit onderzoek op plezierige en zeer constructieve wijze samengewerkt. In een afzonderlijk rapport doen zij verslag van het deelonderzoek naar 'gestopte PI's'. Tot slot dank aan Ilse Hento, die verantwoordelijk was voor de uitvoering van dit onderzoek.

Hoofdprogramma KPA, Building Bridges, Matra/KPA
Gineke Dokter
NCDO

0. Samenvatting en conclusies

De Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) heeft sinds 1994 het subsidieprogramma Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA) uitgevoerd. Per 31 december 2010 is deze subsidietaak beëindigd. NCDO wil deze periode graag afsluiten en de kennis die in de afgelopen 16 jaar is opgedaan borgen. Zij heeft daartoe een onderzoek laten uitvoeren, waarin wordt teruggekeken op deze periode, maar waarin ook gekeken wordt richting de toekomst.

Voor u ligt de samenvatting en conclusies van dit onderzoek. In het onderzoek stonden drie vragen centraal:

1. Wat zijn de ontwikkelingen in de aard en omvang van de door NCDO beoordeelde aanvragen en gefinancierde projecten binnen het programma Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten?
2. Wat zijn de ontwikkelingen in de door NCDO gefinancierde instellingen en organisaties?
3. Welke lessen kunnen hieruit getrokken worden voor de kennis- en adviesfunctie van NCDO?

De beantwoording van deze drie hoofdvragen is gebaseerd op:

- een bestandsanalyse van geregistreerde kenmerken van 7.736 subsidieaanvragen;
- een internet-enquête onder 720 subsidieaanvragers;
- interviews met 23 organisaties en twee beleidsvertegenwoordigers KPA.

Onderzoeksvraag 1

Wat zijn de ontwikkelingen in de aard en omvang van de door NCDO beoordeelde aanvragen en gefinancierde projecten binnen het programma kleinschalige plaatselijke activiteiten?

Enorme toename aantal subsidieaanvragen

In de periode 1994 tot 2010 zijn in totaal 7.736 aanvragen voor subsidie ingediend bij NCDO. Daarvan zijn in totaal 6.032 aanvragen toegewezen (78%). De overige aanvragen zijn afgewezen (14%) of uit de administratie is niet te achterhalen of ze zijn toe- of afgewezen (8%)¹. Het aantal aanvragen was niet evenredig verdeeld over de jaren heen. Zowel uit de interviews als uit de bestandsanalyse wordt duidelijk dat in enkele jaren tijd er een enorme toename heeft plaatsgevonden van het aantal aanvragen voor subsidie. Deze toename deed zich vooral voor in de jaren 2007, 2008 en 2009.

Vanaf 2007 aanscherping criteria

Gedurende lange tijd, tot 2007, was er nauwelijks sprake van het toepassen van toetsingscriteria voor het beoordelen van subsidieaanvragen. Aanvragen werden net zo lang begeleid tot zij in aanmerking kwamen voor financiering. Deels was dit ook het gevolg van de opzet van het programma. Er moest aandacht komen voor ontwikkelingssamenwerking en het moest laagdrempelig zijn om voor subsidie in

¹ Het betreft hier vooral aanvragen van voor het jaar 2000.

aanmerking te komen. De sterke toename van het aantal aanvragen en vragen over het nut en de effectiviteit van de activiteiten van de burgers, had tot gevolg dat vanuit NCDO de regels om in aanmerking te komen voor een subsidie zijn verscherpt. Vanaf 2007 is een rankingsysteem ingevoerd, waarmee het beoordelingssysteem werd aangescherpt. In de jaren na de invoering van dit systeem is te zien dat er een sterke toename van het aantal afwijzingen is. In 2007, 2008 en 2009 worden respectievelijk 29%, 45% en 34% van de aanvragen afgewezen (tegenover gemiddeld 17%).

Draagvlakversterking lang impliciet gebleven

Een gevolg van de pas laat ingevoerde strengere beoordelingscriteria is dat het oorspronkelijke doel van het programma – het stimuleren en vergroten van draagvlak in Nederland voor ontwikkelingssamenwerking - lang impliciet is gebleven. Uiteraard werd er in het kader van draagvlakversterking voorlichting gegeven door organisaties, maar dit stond veelal in het teken van fondsenwerving. Met de invoering van het rankingsysteem in 2007 werd het mogelijk een beoordeling te geven aan de methoden voor, en het bereik van draagvlakversterking. Hiermee werd meer recht gedaan aan het oorspronkelijke doel van het programma.

Kenmerken subsidieaanvragen

NCDO is één van de weinige loketten waar individuele personen subsidie kunnen aanvragen voor projecten gericht op ontwikkelingssamenwerking. Aanvragen door individuele personen blijken niet op grote schaal voor te komen. De meeste aanvragen worden door een organisatie ingediend. Slechts 7% van alle aanvragers na 2000 (voor 2000 is de organisatievorm niet geregistreerd) is gedaan door een individueel persoon. In de jaren 2006 tot en met 2008 doen individuele personen relatief vaak een aanvraag, maar zij worden ook vaker dan gemiddeld afgewezen.

De toegekende subsidiebedragen zijn in de loop der tijd gestegen. De projecten van voor 2000 waren over het algemeen geringer van financiële omvang dan de na 2000 toegekende subsidies. Het gemiddelde subsidiebedrag is in de loop der tijd gestegen van € 14.000,- voor 2000 naar € 17.000,-.

Ontwikkelingssamenwerking op de kaart gezet

De enorme groei aan organisaties die subsidie hebben aangevraagd bij NCDO voor het uitvoeren van een project op het gebied van ontwikkelingssamenwerking is uiteraard ook een succes van het programma. Naast de stijging van het gemiddeld toegekende subsidiebedrag is ook de omvang van het programma in financieel opzicht sterk toegenomen. Het bedrag dat NCDO jaarlijks tot zijn beschikking had is in de loop der tijd gestegen van 2 miljoen gulden in 1994 naar 16 miljoen euro per jaar in 2010. In totaal heeft NCDO voor € 73,5 miljoen subsidies verstrekt. Gezien het verdubbelingsprincipe betekent dat ook dat organisaties voor € 73,5 miljoen uit de markt hebben gehaald. Hiermee zijn grote aantallen vrijwilligers, veel voorlichtingsactiviteiten en veel particuliere donateurs gemoeid. Daarmee is ontwikkelingssamenwerking flink op de kaart gezet.

Kenmerken aangevraagde en toegekende projecten

Voor 2000 blijken subsidieaanvragen vooral gericht te zijn op projecten in de voormalige Sovjet-Unie, na 2000 zijn vooral landen in Afrika populair. Het meest voorkomende land in de subsidieaanvragen is Kenia. Dat is echter niet het land waar de meeste subsidieaanvragen ook gehonoreerd worden, dat blijkt Roemenië te zijn. Ondanks de populariteit van landen als Roemenië (1), India (3) en Indonesië (4) blijkt Afrika het continent te zijn waar de meeste subsidieprojecten worden uitgevoerd.

Onderwijsprojecten blijken het meest populair te zijn. Bijna 40% van de projecten is gericht op dit thema, waaronder ook de inrichting van scholen en de aanschaf van leermiddelen valt. Op de tweede en derde plaats staan respectievelijk de thema's Gezondheidszorg en Huisvesting. De thema's waarop de projecten gericht zijn, zijn behoorlijk stabiel in de loop der tijd. Na 2006 komen er meer projecten gericht op Verantwoord Ondernemen en Jeugdvoorzieningen.

Projecten gericht op Armoedebestrijding en Opbouw civil society blijken relatief duur te zijn, evenals projecten gericht op thema's Water en sanitatie en Technologie. Projecten gericht op Verantwoord Ondernemen zijn juist relatief goedkoop. Projecten die zich richten op de thema's Jeugdvoorzieningen, Landbouw en Opbouw civil society overschrijden vaker dan gemiddeld de grens van twee jaar. In iets mindere mate geldt dat ook voor projecten gericht op Verantwoord Ondernemen.

Onderzoeksvraag 2

Wat zijn de ontwikkelingen in de door NCDO gefinancierde instellingen en organisaties?

Enorme groei van startende organisaties

De startdatum van de organisaties varieert. Zo is eenderde van de ondervraagde organisaties (720 in totaal) al actief vóór 1996, eenderde is gestart tussen 1996 en 2004, en eenderde is in 2005 of daarna gestart met ontwikkelingssamenwerking. Wel is het zo dat het aantal startende organisaties na 1990 geleidelijk aan is toegenomen, met een piek na 2000. In de jaren 2005 tot en met 2007 startten jaarlijks ongeveer 50 organisaties. Na 2008 neemt het aantal starters af. Of er daadwerkelijk een daling optreedt van het aantal startende organisaties is op basis van dit onderzoek niet te achterhalen, aangezien alleen organisaties zijn meegenomen die bij NCDO subsidie hebben aangevraagd.

Stabiel, trouw en loyaal

De ondervraagde organisaties blijken bijna allemaal nog actief te zijn, ook de al langer bestaande organisaties. Slechts 6% geeft aan dat de organisatie waar zij voor werkten niet meer bestaat². Er zijn er dus maar weinig die stoppen, ook al komen ze allerlei problemen tegen in het ontwikkelingsland, en duurt het project soms langer dan verwacht. Organisaties hechten zich aan een ontwikkelingsland en

² Het CIDIN heeft binnen dit onderzoek in samenwerking met NCDO specifiek onderzoek gedaan naar organisaties die niet meer bestaan. Hiervan is een apart verslag verschenen: Schulpen & Groot Kormelinck (2011), De life-cycle van het Particulier Initiatief.

de aard van het werk dat ze uitvoeren. Door de contacten die ze opdoen, en de kennis en ervaring die ze opbouwen in het betreffende land, zijn maar weinig organisaties geneigd van land of van thema te veranderen. Organisaties zijn met andere woorden over het algemeen trouw en loyaal aan het land en de mensen waar ze voor werken.

80% heeft ontwikkelingssamenwerking als hoofdtak

Een ruime meerderheid (80%) van de organisaties heeft ontwikkelingssamenwerking als hoofdtak. Het betreft hier over het algemeen zelfstandige organisaties. Een klein deel (14%) is niet zelfstandig, maar werkt onder de vlag van een grote(re) organisatie. Eén op de vijf organisaties heeft ontwikkelingssamenwerking niet als hoofdtak. Het betreft hier een diversiteit aan organisaties als scholen, kerken, serviceclubs, stichtingen, musea, ziekenhuizen etc.

KPA draait op vrijwilligers

Verder valt op dat de organisaties die zich bezighouden met kleinschalige plaatselijke activiteiten vrijwel geheel draaien op vrijwilligers, en dat het aantal vrijwilligers behoorlijk stabiel is in de loop der tijd. Een ruwe schatting van het aantal vrijwilligers dat in Nederland bezig is met ontwikkelingssamenwerking bedraagt 21.000. Gezien het bedrag dat er in totaal aan subsidies is uitgekeerd wordt er gemiddeld per vrijwilliger € 3.500,- aan fondsen in de markt ingezameld, naast de subsidie van NCDO. Dat betekent dat de kleinschalige plaatselijke activiteiten voor een aanzienlijk draagvlak onder de bevolking zorgen, aangezien zij burgers weten te motiveren om geld te doneren aan hun 'goede doel'.

Ervaring met subsidieaanvragen en projecten

Een meerderheid van de organisaties (65%) heeft één keer een subsidie aangevraagd bij NCDO. De overige organisaties hebben iets meer ervaring opgedaan en twee of meer aanvragen gedaan. Van alle aanvragers heeft 42% wel eens te maken gehad met een afwijzing van de subsidieaanvraag. Over het algemeen wordt het subsidieproces positief beoordeeld. Wel is ruim eenderde van de organisaties van mening dat het proces lang heeft geduurd. Deze bevinding wordt in de interviews bevestigd. Daarnaast zijn er in de interviews ook kritische geluiden te horen over NCDO en het subsidieproces. Enerzijds betreft dit de afstandelijkheid en het onpersoonlijke contact met NCDO. Anderzijds betreft dit de regels van de subsidieverstreking, die volgens menigeen omslachtig, tijdrovend zijn en soms eisen stellen die niet realistisch zijn.

Werkwijze en belemmeringen in de uitvoering

Organisaties stellen over het algemeen een projectplan op en doen dat veelal in overleg of in samenwerking met de projectpartner. Ook voert vrijwel elke organisatie een behoefteonderzoek uit. De helft doet dat niet zelf, maar laat de lokale projectpartner dat doen.

Aangezien het meeste werk in de projecten lokaal moet gebeuren wordt uit het onderzoek duidelijk dat het van belang is te investeren in een goed en betrouwbaar contactpersoon in het ontwikkelingsland.

Meer dan de helft van de organisaties (55%) zegt altijd de voorgenomen activiteiten te kunnen realiseren, alsmede de gewenste effecten. Een aanzienlijk deel van de

organisaties (44%) geeft echter aan soms wel, soms niet de activiteiten te kunnen realiseren. Enig voorbehoud is dus op z'n plaats. Veel organisaties erkennen dat zich nogal eens problemen voordoen, waardoor zij niet de geplande activiteiten kunnen realiseren en daarmee ook niet de beoogde effecten. Het belangrijkste struikelblok daarbij is de soms moeizame communicatie met de projectpartner. Maar ook praktische problemen in het land, onvoldoende kennis en budget zijn problemen waar meer dan de helft van de organisaties wel eens mee te maken heeft.

Organisaties die bovengenoemde problemen ondervonden, hebben daar lering uit getrokken. Zij maken voortaan duidelijke afspraken met de lokale projectpartner/uitvoerder en verrichten meer voorwerk voordat ze met een project starten. Deze leereffecten doen zich vooral voor bij organisaties die vaker te maken hebben gehad met een subsidieaanvraag. Zij hebben door schade en schande ondervonden wat nodig is om een goed project te kunnen draaien. Voor deze organisaties is het dan ook jammer dan het subsidieprogramma van NCDO is gestopt. Zij kennen nu het klappen van de zweep en zouden daar in een volgend project hun voordeel mee kunnen doen.

Voorlichting: website belangrijk en effectief middel

In het kader van draagvlakversterking bieden organisaties vooral via hun website voorlichting over de organisatie en hun activiteiten en projecten (80%). Daarnaast worden de nieuwsbrief (70%) en de folder (60%) veel ingezet in het geven van voorlichting. Als het gaat om fondsenwerving geven organisaties aan dat zij de website als een zeer effectief middel zien. Donaties van particulieren blijken veelal via de website te verlopen. Draagvlakversterking lijkt daarmee hand in hand te gaan met fondsenwerving. Daarnaast zouden organisaties - gezien hun beoordeling van de effectiviteit van ervan – meer moeten inzetten op het bijwonen van informatiebijeenkomsten.

Particuliere donaties steeds belangrijker

Veertig procent van de organisaties zamelt niet meer in dan € 20.000,- per jaar, rond de 30% zamelt een bedrag in tussen de € 20.000,- en € 50.000,- per jaar. Vooral de donaties van particulieren zijn gestegen volgens de organisaties. Ook al is er de laatste jaren geen reden geweest voor bezorgdheid over de fondsen, organisaties zien de toekomst minder rooskleurig in en verwachten dat het moeilijker wordt geld in te zamelen. Vooral de economische crisis is reden voor bezorgdheid. Maar organisaties spreken ook van teveel organisaties die fondsen werven, waardoor mensen 'geefmoe' worden.

Onderzoeksvraag 3

Welke lessen kunnen hieruit getrokken worden voor de kennis- en adviesfunctie van NCDO?

Kleinschalig en duurzaam is het advies

In de visie op ontwikkelingssamenwerking komt in de interviews regelmatig het woord 'kleinschalig' terug: men gelooft in deze vorm van ontwikkelingssamenwerking. Door de kleinschaligheid hebben organisaties zelf contacten in het ontwikkelingsland, bezoeken ze het land zelf en ziet men waar het

geld naar toe gaat. Ook is men van mening dat deze vorm van ontwikkelingssamenwerking bijdraagt aan de duurzaamheid van de resultaten, vooral door meer en meer de lokale bevolking te betrekken bij de ideeën wat nodig is en hoe plannen gerealiseerd kunnen worden. De geïnterviewde organisaties zijn dan ook uiterst kritisch over de 'grote gesubsidieerde ontwikkelingsorganisaties': veel geld, weinig effectief.

Kennis en kennisbehoefte

Organisaties hebben weinig kennis van ontwikkelingssamenwerking bij de start van hun werkzaamheden. De meeste kennis verkrijgen zij via hun voorganger(s), het bezoeken van informatiebijeenkomsten en contacten met anderen. Kennis die eenderde van de organisaties heeft gemist bij de start van hun werkzaamheden betrof vooral praktische kennis: wat zijn de regels en gebruiken in het ontwikkelingsland. Het advies aan starters is dan ook het land regelmatig te bezoeken, en in contact te komen met iemand die het land heel goed kent. Het zorgen voor een goed en betrouwbaar contactpersoon achten organisaties van cruciaal belang voor het slagen van een project. Daarnaast zou men ook meer kennis willen hebben van een goede projectverantwoording en hoe dit te organiseren.

Door schade en schande wijzer....

De meeste organisaties zijn door schade en schande wijzer geworden. NCDO kan hier wel degelijk op inspelen volgens de organisaties door kennis en informatie aan te reiken. Dat kan landspecifieke kennis zijn, met informatie over de regels en gebruiken in een land, maar ook informatie over het organiseren van een goede projectverantwoording. Ook wordt het met elkaar in contact brengen genoemd als een activiteit die NCDO zou kunnen faciliteren en ondersteunen. Zo kunnen organisaties leren van elkaar door de ervaringen die anderen gaandeweg hebben opgedaan.

Kleinschalige plaatselijke activiteiten verdwijnen niet

Ook al maakt menigeen zich zorgen over de toekomst en is de verwachting dat er gekort wordt op de budgetten voor ontwikkelingssamenwerking, de organisaties zelf zijn van mening dat hun activiteiten desondanks door zullen gaan. Weliswaar met iets minder budget misschien maar ze zullen niet verdwijnen. De donaties van particulieren zijn daarbij zeer belangrijk voor organisaties.

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Sinds 1994 voert de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) het subsidieprogramma voor kleinschalige plaatselijke activiteiten uit. Het subsidieprogramma werd uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken en bestond uit het beoordelen van projecten van particuliere initiatieven op het gebied van ontwikkelingssamenwerking en deze van budget te voorzien. Doel van het programma was om het draagvlak in Nederland voor ontwikkelingssamenwerking te verbreden en te versterken.

Na 16 jaar het subsidieprogramma te hebben uitgevoerd beëindigt NCDO per 31 december 2010 deze subsidietaak. NCDO wil deze periode graag afsluiten en de kennis die in de afgelopen 16 jaar is opgedaan borgen. Zij wil echter niet alleen terugkijken op deze periode, maar ook richting de toekomst kijken. Vanaf 1 januari 2011 heeft NCDO een meer ondersteunende taak, en dient zij zich te richten op het geven van informatie en adviezen aan mensen in Nederland die met internationale samenwerking bezig zijn. Om terug te kijken, maar ook om richting de toekomst te kijken heeft NCDO besloten een onderzoek te laten uitvoeren naar 16 jaar Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA). Het betreft hier vooral een beschrijvend onderzoek, waarin de ontwikkelingen die zich de afgelopen 16 jaar hebben voorgedaan centraal staan.

1.2 Doel van het onderzoek

Het doel van het onderzoek is drieledig. Ten eerste wil NCDO zicht krijgen op de ontwikkelingen in de aard en omvang van de aangevraagde en gefinancierde projecten. Ten tweede wil zij zicht krijgen op de ontwikkelingen die de gefinancierde organisaties, instellingen en particulieren in de loop der tijd hebben doorgemaakt. Ten derde wil NCDO zicht krijgen op welke lessen hieruit getrokken kunnen worden voor de toekomst van NCDO.

De drie hoofdvragen van het onderzoek naar 16 jaar KPA luiden dan ook als volgt:

1. Wat zijn de ontwikkelingen in de aard en omvang van de door NCDO beoordeelde aanvragen en gefinancierde projecten binnen het programma kleinschalige plaatselijke activiteiten?
2. Wat zijn de ontwikkelingen in de door NCDO gefinancierde instellingen en organisaties?
3. Welke lessen kunnen hieruit getrokken worden voor de kennis- en adviesfunctie van NCDO?

Deze drie hoofdvragen zijn in een aantal deelvragen uitgewerkt.

1. *Ontwikkelingen in aanvragen en projecten*
 - Hoeveel aanvragen voor subsidie zijn er door de jaren heen ingediend en toegekend, en welke zijn dat? En welke ontwikkelingen zijn er in de subsidieaanvragen en toekenningen?
 - Wat voor soort projecten zijn er door de jaren heen aangevraagd en gesubsidieerd en wat zijn de trends en ontwikkelingen hierin?

2. *Ontwikkelingen in instellingen en organisaties*

- Bestaan de organisaties nog? Is er sprake van een naamswijziging? Hebben organisaties betaalde mensen in dienst, met hoeveel vrijwilligers werken ze en is dat nog veranderd in de loop der tijd?
- Hoe beoordelen organisaties het proces van de subsidieaanvraag en het project waarvoor destijds subsidie is aangevraagd?
- Hoe verloopt de uitvoering van de activiteiten van de organisatie? Slagen zij er in doelen en planningen te realiseren en zo niet, waarom lukt dat dan niet?
- Welke methodes voor voorlichting gebruiken organisaties en welke beoordelen zij als effectief voor fondsenwerving?

3. *Lessen voor de toekomst*

- Welke visie hebben de gefinancierde organisaties als het gaat om ontwikkelingssamenwerking, en waar is deze visie op gebaseerd?
- Welke kennisbehoefte hebben organisaties en welke ondersteuning achten zij wenselijk?
- Hoe zien de gefinancierde organisaties hun eigen toekomst? En welke lessen kunnen er worden getrokken en waarop is dat gebaseerd?

Kleinschalige plaatselijke activiteiten in perspectief

Het begrip dat we in dit onderzoek hanteren voor het subsidieprogramma van NCDO is Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten (KPA). Dit is enigszins verwarrend aangezien KPA ook één van de drie deelprogramma's is binnen het KPA subsidieprogramma³.

In de volksmond worden de organisaties die binnen het KPA-programma subsidie ontvingen vaak aangeduid met de term Particulier Initiatief. Echter, dit begrip dekt de lading niet. Zoals Kinsbergen en Schulpen (2010) constateren vormen Particuliere Initiatieven (PI's) één van de actoren binnen het filanterale kanaal van de ontwikkelingssamenwerking⁴. Dit kanaal onderscheidt zich van andere kanalen omdat zij zijn ontstaan uit 'een proces van vermaatschappelijking', door verschillende auteurs gedefinieerd als "het proces waarin niet altijd kundige groepen in de samenleving actief worden op een terrein"⁵. Binnen deze groepen en actoren is een onderscheid te maken tussen degenen die ontwikkelingssamenwerking als hoofddoel hebben en degenen die

³ Naast het KPA-programma is er het Building Bridges programma en het Matra/KPA programma. Building Bridges richt zich specifiek op jongeren en migranten in Nederland, de voorloper van dit programma heet Front Office. Het Matra/KPA programma richt zich specifiek op projecten in de zogenaamde 'nieuwe burens in Europa' en kent een aparte financieringsstroom. Het KPA programma richt zich op projecten in ontwikkelingslanden. In hoofdstuk 2 wordt hier verder op ingegaan.

⁴ Kinsbergen & Schulpen (2010), p.10: 'In de regel onderscheidt men in het veld van ontwikkelingssamenwerking drie soorten kanalen waarlangs de 'hulp' loopt: het multilaterale kanaal (=de hulp via multilaterale organisaties als de VN en Wereldbank), het bilaterale kanaal (=de hulp via overheden als Nederland, België en Duitsland) en het civilaterale kanaal (=de hulp via Niet-Gouvernementele Ontwikkelingsorganisaties als Oxfam Novib, Warchild en Woord & Daad). Daarnaast onderscheiden zij het filanterale kanaal.

⁵ Develtere & Stessens (2007), Develtere (2009), De Bruyn & Huyse (2009), Schulpen (2007a).

ontwikkelingssamenwerking niet als hoofddoel hebben. Het Particulier Initiatief (PI) is één van de actoren met ontwikkelingssamenwerking als hoofddoel. Het KPA programma richt zich met haar subsidie op alle actoren en groepen binnen dit kanaal, dus ook op organisaties die ontwikkelingssamenwerking niet als hoofddoel hebben, zoals bijvoorbeeld maatschappelijke instellingen. Daarnaast komen ook individuen, fondsenwervers, stichtingen etc. in aanmerking voor dit programma.

Organisaties, instellingen en/of particulieren

De aanvragers en uitvoerders van subsidie voor kleinschalige plaatselijke activiteiten kenmerken zich door hun enorme diversiteit. Het kunnen kleine of (zeer) grote organisaties zijn, particuliere initiatiefnemers, of gesubsidieerde instellingen, religieuze instellingen etc. In dit rapport wordt voor deze verzameling aan aanvragers en uitvoerders steeds de term organisatie gehanteerd. Bedacht moet worden dat het hier kan gaan over de hierboven genoemde diversiteit aan organisaties, instellingen en/of particulieren.

Samenwerking met CIDIN

In dit onderzoek is samengewerkt met het CIDIN van de Radboud Universiteit Nijmegen. Het CIDIN is enkele jaren geleden een onderzoeksprogramma begonnen naar kleine, particuliere ontwikkelingsorganisaties. Het voorliggende onderzoek van NCDO naar alle kleine ontwikkelingsorganisaties die in de afgelopen 16 jaar financieel en anderszins zijn ondersteund door NCDO was voor het CIDIN een uitgelezen kans onderzoek te doen naar organisaties die zijn gestopt. Daartoe heeft zij een aantal vragen opgenomen in de enquête die onder organisaties is uitgezet (zie paragraaf 1.2). Van dit deelonderzoek is in een afzonderlijk rapport door CIDIN verslag gedaan⁶.

1.3 Onderzoeksopzet

Voor het beantwoorden van de deelvragen zijn er drie deelonderzoeken uitgevoerd:

- een dossieronderzoek;
- een internet-enquête onder organisaties en particulieren;
- interviews met door NCDO gefinancierde organisaties.

Hierna volgt een korte omschrijving van de deelonderzoeken. Een uitgebreide(re) verantwoording van deze deelonderzoeken is te vinden in bijlage.

Dossieronderzoek

NCDO heeft sinds het begin van haar subsidietaak de gegevens bijgehouden van alle subsidieaanvragen die bij hen zijn ingediend. Deze gegevens worden per aanvraag in een dossier opgeslagen en ook in een database geregistreerd. De database is gebruikt voor een bestandsanalyse. De bestandsanalyse is gebaseerd op in totaal 7.736 geregistreerde subsidieaanvragen. Daarbij moet er een onderscheid gemaakt worden tussen de aanvragen voor en na het jaar 2000. Een systeemwijziging maakt dat deze aanvragen niet in één bestand gezet konden worden, waardoor dus op twee bestanden de analyses zijn uitgevoerd. Voor 2000 betrof het 1.590 aanvragen en na 2000 6.146 aanvragen.

⁶ Schulpen & Groot Kormelinck (2011), De life-cycle van het Particulier Initiatief.

Internet-enquête

Alle organisaties die bij NCDO geregistreerd zijn als subsidieaanvrager zijn via een brief of per e-mail uitgenodigd deel te nemen aan een internet-enquête. In totaal zijn 3.453 uitnodigingen verstuurd⁷ en hebben 720 respondenten deelgenomen aan het onderzoek (respons van 21%). Zij hebben op internet een vragenlijst ingevuld met 65 vragen. De vragen gingen over hun organisatie, hun werk en werkzaamheden, voorlichtingsactiviteiten, fondsenwerving en de toekomst.

Interviews

Om zicht te krijgen op de ervaringen en kennisbehoefte van organisaties als het gaat om de inrichting en uitvoering van kleinschalige plaatselijke activiteiten zijn interviews gehouden. Ook is met hen gesproken over het geven van voorlichting en fondsenwerving, en hun verwachtingen over de toekomst. In totaal hebben er 25 interviews plaatsgevonden: 23 met (vertegenwoordigers van) organisaties en twee interviews met beleidsvertegenwoordigers van het subsidieprogramma van NCDO.

De deelvragen worden met behulp van de verschillende deelonderzoeken beantwoord. In tabel 1.1 staat samengevat weergegeven welk deelonderzoek het belangrijkste bestandsdeel is voor het beantwoorden van de deelvragen. Ook wordt aangegeven in welk hoofdstuk de deelvragen worden behandeld.

Tabel 1.1 **Overzicht deelvragen en bron van analyse**

Hoofdvraag	Deelvragen (hoofdstuk)	Primaire bron van analyse (deelonderzoek)	Aangevuld met
1. ontwikkeling in aanvragen en projecten	1a. hoeveel aanvragen zijn er ingediend en toegekend (h2) 1b. wat voor soort projecten (h3)	- dossieranalyse - dossieranalyse	- enquête en interviews - enquête en interviews
2. ontwikkeling in organisaties	2a. bestaan organisaties nog (h4) 2c. beoordeling proces subsidieaanvraag (h4) 2b. hoe verloopt de uitvoering van activiteiten? (h4) 2d. methode van voorlichting en fondsenwerving (h5)	- enquête - enquête - enquête - dossieranalyse en enquête	- interviews - interviews - interviews - interviews
3. lessen voor de toekomst	3a. visie ontwikkelingssamenwerking (h6) 3b. kennisbehoefte en ondersteuning (h6) 3c. lessen en toekomst (h6)	- interviews - interviews - interviews	

⁷ Dit aantal is beduidend lager dan het totaal aantal aanvragen. Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat organisaties meer dan één aanvraag indienen, anderzijds is niet van alle aanvragers het e-mailadres en/of postadres nog actueel.

1.4 Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd. Hoofdstuk 2 gaat in op de omvang en kenmerken van de subsidieaanvragen en toekenningen, en de ontwikkelingen in de loop der tijd. Eveneens wordt ingegaan op de achtergronden en ontwikkelingen in het subsidiebeleid. Hoofdstuk 3 behandelt het soort projecten dat in de loop der tijd is aangevraagd en gesubsidieerd: in welke landen zijn projecten aangevraagd en gesubsidieerd en voor welke thema's, en wat zijn de ontwikkelingen hierin. In hoofdstuk 4 komt de werkwijze van de gefinancierde organisaties en particulieren aan bod, en in hoofdstuk 5 belichten we de methoden van voorlichting en fondsenwerving. Hoofdstuk 6 gaat in op de visie van de gefinancierde organisaties of particulieren op ontwikkelingssamenwerking en de kennisbehoefte, en hun visie op de toekomst.

2. Omvang en kenmerken subsidieaanvragen en toekenningen

In dit hoofdstuk staat de vraag centraal naar de omvang van het aantal subsidieaanvragen en toekenningen en een aantal kenmerken daarvan: hoeveel aanvragen voor subsidie zijn er door de jaren heen ingediend en toegekend en welke zijn dat? En wat zijn de ontwikkelingen in de subsidieaanvragen en toekenningen?

In paragraaf 2.1 wordt eerst ingegaan op de achtergrond en ontwikkelingen van het subsidiebeleid aangaande de kleinschalige plaatselijke activiteiten. Paragraaf 2.2 behandelt vervolgens de omvang van het aantal subsidieaanvragen en toekenningen, en de ontwikkelingen daarin. Paragraaf 2.3 gaat in op een aantal kenmerken van de subsidieaanvragen en toekenningen, en de ontwikkelingen in de loop der tijd.

Dit hoofdstuk is enerzijds gebaseerd op een bestandsanalyse van de geregistreerde gegevens van NCDO van alle subsidieaanvragen die sinds 1994 zijn binnengekomen. Een verantwoording van deze bestandsanalyse is te vinden in bijlage. Anderzijds is het hoofdstuk gebaseerd op twee interviews met medewerkers van de KPA afdeling van NCDO, vooral daar waar het gaat om het subsidiebeleid en de ontwikkelingen daarin.

2.1 Achtergrond subsidiebeleid en ontwikkelingen

Achtergrond van het beleid

De verantwoordelijkheid en uitvoering van de subsidies voor kleinschalige plaatselijke activiteiten lag begin jaren negentig nog bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Het betrof volgens één van de geïnterviewden “*vaak kleine bedragen en ook de beoordeling daarvan was logistiek gezien niet eenvoudig voor het Ministerie*”. Sinds 1994 heeft het Ministerie de uitvoering van het subsidieprogramma aan NCDO uitbesteed. Jaarlijks, tot aan 2003, werd er door het Ministerie een beschikking vastgesteld met daarin de contouren voor het subsidiebeleid en het bijbehorende budget. Vanaf 2003 werden de budgetten voor vier jaar vastgesteld via instellingsfinanciering. In de afspraken met het Ministerie lag besloten dat NCDO het programma per beleidscyclus (een periode van vier jaar) zou laten evalueren door een extern bureau, en dat NCDO via jaarlijkse rapportages verantwoording af moest leggen aan het Ministerie. Deze rapportages werden jaarlijks doorgesproken en goedgekeurd door het betreffende departement van het Ministerie. Naast het verantwoorden van het gevoerde beleid en de uitgaven was er volgens de geïnterviewde beleidsmedewerker slechts sporadisch contact met het Ministerie. In uitzonderingsgevallen nam NCDO contact op met het Ministerie in het kader van de zogenaamde BUPO-procedure, dat wil zeggen buitenlandse politiek. Er was dan twijfel of een project wel of niet in strijd was met volkenrechtelijke verplichtingen of buitenlandse belangen van de Nederlandse regering. Het Ministerie gaf hier dan een advies over aan NCDO. In vrijwel alle gevallen werd dat advies door NCDO opgevolgd.

Doel van het subsidiebeleid

De contouren voor het subsidiebeleid zoals door het Ministerie vastgesteld waren “*nooit heel directief*”, aldus één van de geïnterviewden. NCDO kon redelijk zelfstandig invulling geven aan het beleid. Daarbij waren er twee uitgangspunten: het moest laagdrempelig zijn om subsidie aan te vragen en er moest een verbinding tot stand komen met burgers in Nederland om aandacht te vragen voor armoede en hulp elders in de wereld (draagvlakversterking). Deze uitgangspunten zijn vanaf 1994 de pijlers geweest van het subsidiebeleid. Daarbij is, weliswaar niet altijd zonder discussie, het verdubbelingsprincipe ook uitgangspunt geweest voor het verstrekken van subsidie. Organisaties die een subsidieaanvraag indienden bij NCDO konden rekenen op een verdubbeling van het bedrag dat organisaties zelf bij elkaar wisten te verwerven voor het beoogde project. De bijdrage vanuit NCDO betrof maximaal 50% van het begrote bedrag voor het project. De verdubbeling was niet oneindig, voor de drie deelprogramma’s golden verschillende plafonds⁸.

Groei van het aantal aanvragen en budget

In de tweede helft van de jaren '90 begon het aantal aanvragen meer en meer toe te nemen. Betrof het in 1996 nog zo'n 100 aanvragen per jaar, daarna groeide het gestaag uit tot een 600 tot 700 aanvragen per jaar, waarbij vooral na 2000 er sprake was van een onstuimige groei. Voor een groot deel was dit een gevolg van de wijze van het beoordelen van de aanvragen, aldus één van de geïnterviewden: “*NCDO had een budget gekregen en aanvragen werden feitelijk net zo lang begeleid totdat ze goedgekeurd konden worden*”. Maar door de sterke stijging van het aantal aanvragen was het budget op een gegeven moment niet meer toereikend. De toen verantwoordelijke Ministers hebben het budget voor kleinschalige activiteiten dan ook verhoogd⁹. In de loop der tijd is het budget gegroeid van 2 miljoen *gulden* in 1994 naar 16 miljoen *euro* in 2010, een sterke groei dus. Maar deze toename van het budget ging niet zonder slag of stoot. KPA stond weliswaar op de kaart, maar er ontstond ook discussie en kritiek.

KPA op de kaart, maar ook discussie en kritiek

Vooraf van het jaar 2003 was er sprake van een stormachtige groei - “*booming jaren*” - aldus één van de geïnterviewden. “*De media ontdekten het fenomeen van KPA, bladen als Margriet, Libelle en de Linda, en TV-programma's als Goodies op RTL 4, Hart van Nederland en RTL Journaal besteedden steeds meer aandacht aan goede doelen*”. Met deze aandacht kwam ook de discussie op gang over de kwaliteit en de effectiviteit van de projecten van particuliere initiatiefnemers door de donateurs. Zo zouden de kleinschalige organisaties niet capabel zijn de activiteiten in het ontwikkelingsland uit te voeren en zou in de projecten de lokale bevolking onvoldoende betrokken worden bij de uitvoering. Het onderzoek van Schulpen¹⁰ onderstreepte deze discussie over het nut en de noodzaak van projecten van deze groep actieve vrijwillige ‘doe-het-zelvers’. Anderzijds was er, in de visie van één van de geïnterviewden, ook kritiek op macroniveau: door de kleinschalige plaatselijke

⁸ In het reguliere programma (KPA) gold een plafond van maximaal € 100.000,-, Matra/KPA had een plafond van € 50.000,- en voor BB gold een plafond van € 25.000,-

⁹ Op basis van NCDO cijfers.

¹⁰ Schulpen (2007a).

activiteiten te subsidiëren blijven bestaande structuren in tact. De hulp zou zich met andere woorden meer moeten richten op het niveau van de beleidsmakers in ontwikkelingslanden.

Andere ontwikkelingen

Tot 2003 kon alleen overheidssubsidie voor kleinschalige plaatselijke activiteiten aangevraagd worden bij NCDO. Weliswaar kon er ook bij Wilde Ganzen al subsidie worden aangevraagd voor dit soort activiteiten, maar hier betrof het particuliere gelden. In 2003 is de markt - door de toenmalige Minister van Buitenlandse Zaken (Van Aardenne) - opengebroken. Dit heeft er toe geleid dat ook organisaties als Cordaid, Impulsis, Oxfam Novib en Hivos 25% van hun budget mochten besteden aan kleinschalige plaatselijke activiteiten. Daarmee kwam er een einde aan de monopoliepositie van NCDO. NCDO bleef zich wel onderscheiden van deze organisaties doordat zij 'geen bemoeienis' had met de uitvoering van het project in het projectland, omdat NCDO géén ontwikkelingsorganisatie was met regiokantoren in de verschillende werelddelen. Aanvragers waren in die zin 'vrij' om in de beoogde projectlanden samen te werken met 'wie zij daartoe verkozen', dit in tegenstelling tot de eis van een aantal andere medefinancieringsorganisaties. "Voor het imago van het KPA programma was dit niet goed", aldus één van de geïnterviewden. Dit had namelijk tot gevolg dat de 'neutrale rol' door de professionele ontwikkelingsbranche werd gebruikt als argument dat NCDO het afvoerputje zou zijn van de ontwikkelingssamenwerking. Een andere ontwikkeling die zich voordeed was dat aanvragers bij meerdere loketten konden 'shoppen' voor hun projecten. In plaats van dat dit leidde tot 'meer onderlinge uitwisseling' tussen de verschillende financieringsorganisaties leidde dit volgens de geïnterviewde beleidsmedewerker eerder tot een soort concurrentiestrijd, die de uitwisseling van kennis meer in de weg stond dan deze vergemakkelijkte.

Eerste beleidswijziging: indeling in categorieën

Bovenstaande ontwikkelingen leidde in 2003 tot de eerste belangrijke wijziging binnen het KPA subsidieprogramma. Er is vanaf dat jaar namelijk een indeling gemaakt in drie categorieën aanvragen:

1. subsidie-aanvragen tot € 25.000,-
2. subsidie-aanvragen van € 25.000,- tot € 50.000,-
3. subsidie-aanvragen van € 50.000,- tot € 100.000,-.

Deze indeling was bedoeld om onderscheid te gaan maken tussen aanvragers die steeds meer ervaren werden en voor steeds grotere projecten – en dito bedragen-subsidie aanvroegen. In het verlengde hiervan voerde het Ministerie ook een TMF-regeling (Thematische MedeFinanciering) in. Deze regeling was bedoeld om grote projecten mede te financieren. Het betrof hier bijvoorbeeld organisaties als War Child en Young and Prison. Organisaties die ooit medefinanciering van NCDO ontvingen, daarna succesvol werden en er in geslaagd zijn om in aanmerking te komen voor thematische medefinanciering. In 2006 is deze TMF-regeling door het Ministerie afgeschaft. Als gevolg daarvan kreeg NCDO weer meer subsidieaanvragen voor grote (en dure) projecten binnen, waardoor zij zich genoodzaakt zag nadere richtlijnen te ontwikkelen.

Tweede beleidswijziging: invoering rankingsysteem

De eerder genoemde onstuimige groei van het aantal aanvragen, maar ook de discussie en de kritiek op het programma, had tot gevolg dat er *“in 2007 echt iets moest gebeuren”*, aldus de geïnterviewde beleidsmedewerker. *“Medio augustus waren we al door ons budget heen, dus zijn we de richtlijnen gaan aanscherpen”*. Dit heeft geleid tot de tweede grote wijziging in het beleid, namelijk het invoering van het rankingsysteem. Het rankingsysteem houdt in dat er een beoordeling wordt gegeven aan de methoden voor, en het bereik van draagvlakversterking (in Nederland). *“Uiteindelijk was dat ook het oorspronkelijke doel van het programma”*, aldus de geïnterviewde. *“Het programma was een instrument om lokale en reguliere publieksgroepen (in Nederland) kennis te laten nemen van ontwikkelingssamenwerking”*. Voor 2007 was de trend veelal om grote projecten te draaien in een ontwikkelingsland. Maar in Nederland ontbrak het zoeken, verwerven en vergroten van draagvlak voor het project, en een strategie voor ontwikkelingssamenwerking. Ook werd vanaf 2007 in de beoordeling van de subsidieaanvragen meer gefocust op duurzaamheid en lokaal eigenaarschap. Deze scherpere beoordeling van subsidieaanvragen leidde ertoe dat vanaf 2007 er meer subsidieaanvragen werden afgewezen dan in de periode daarvoor. De geïnterviewde beleidsmedewerker realiseert zich terdege dat de wijzigingen vrij abrupt zijn ingevoerd en dat deze ook een zekere weerstand hebben opgeroepen bij subsidiënten.

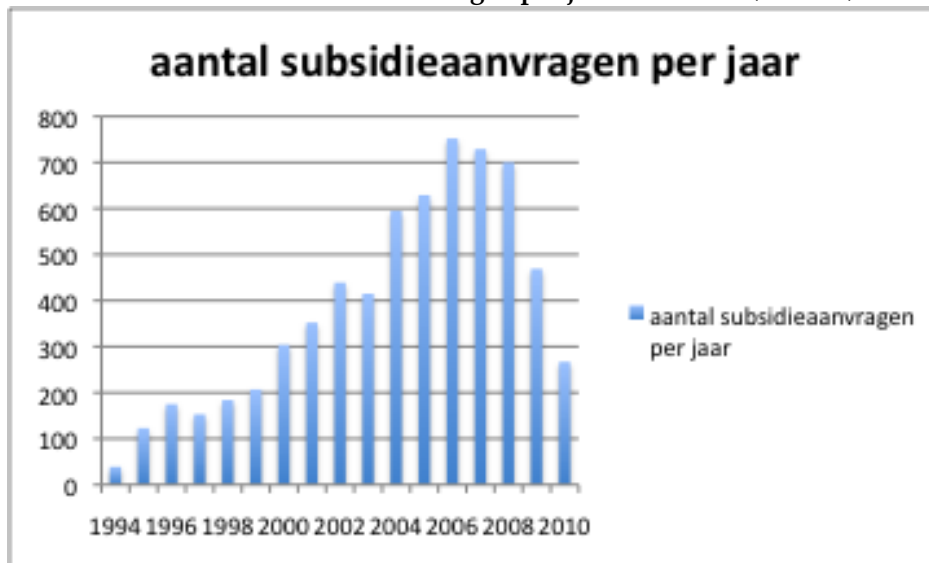
2.2 Omvang subsidieaanvragen en toekenningen

Aantal aanvragen per jaar

Sinds 1994 zijn er in totaal 7.736 subsidieaanvragen bij NCDO ingediend volgens de gegevensregistratie. Voor 2000 betrof het 1.590 aanvragen en vanaf 2000 6.146 aanvragen. Van deze subsidieaanvragen is niet van alle aanvragen meer te achterhalen in welk jaar ze zijn ingediend¹¹. Van de aanvragen waar het jaartal van indienen wel bekend is, blijkt dat het aantal subsidieaanvragen vanaf 1994 gestaag is toegenomen met een duidelijke toename en pieken in de jaren 2005 tot en met 2008 (zie grafiek 2.1).

¹¹ Van de aanvragen voor 2000 is van 693 aanvragen (44%) onduidelijk wanneer zij zijn ingediend, en van de aanvragen na 2000 is van 511 aanvragen (8%) onduidelijk in welk jaar ze zijn ingediend. In het registratiesysteem ontbreekt de (besluit)datum.

Grafiek 2.1 Aantal subsidieaanvragen per jaar: 1994-2010 (n=6.532)

In deze jaren is de eerder geschetste stormachtige groei te zien: in de jaren 2006 tot en met 2008 ligt het aantal aanvragen per jaar gemiddeld boven de 700, dat is bijna 60 aanvragen per maand. Ook is te zien dat na 2008 het aantal subsidieaanvragen aanzienlijk afneemt, met in het jaar 2009 en 2010 respectievelijk 469 en 571¹² aanvragen.

Ruime meerderheid van de subsidieaanvragen wordt toegewezen

Van de aanvragen die voor 2000 zijn ingediend is in een kwart van de gevallen niet (meer) te achterhalen of de aanvraag is toe- of afgewezen¹³. Van de overige aanvragen zijn vrijwel alle aanvragen toegewezen, slechts 4% is afgewezen. Dit stemt overeen met het beeld dat de geïnterviewden schetsen voor deze periode: “aanvragen werden net zo lang begeleid totdat ze gereed waren voor toekenning”. Van de aanvragen die na 2000 zijn ingediend wordt over het algemeen 83% toegekend. In totaal is – in de periode van 1994 tot 2010 - van alle ingediende subsidieaanvragen 78% (6.032 aanvragen) toegewezen, 14% afgewezen en van 8% is op basis van de beschikbare gegevens voor dit onderzoek niet meer te achterhalen of ze zijn toe- of afgewezen.

Na invoering rankingsysteem neemt het aantal afwijzingen sterk toe

Vanaf 2007, na de invoering van het rankingsysteem, is een sterke toename te zien van het aantal afwijzingen. Naar alle waarschijnlijkheid is deze toename een gevolg van de scherpere beoordelingssystematiek. Het gemiddeld percentage afwijzingen

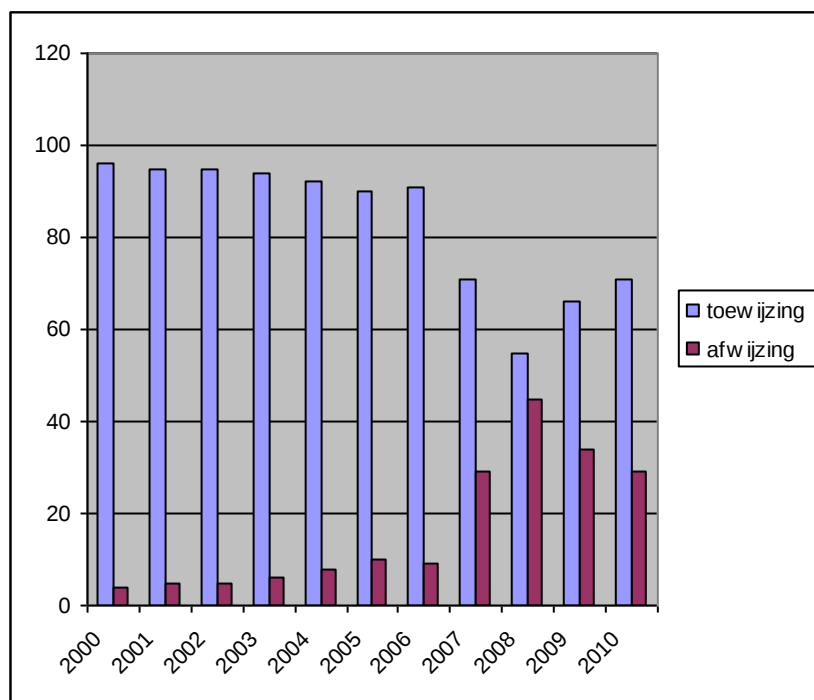
¹² In grafiek 2.1 zijn niet alle (571) aanvragen van 2010 opgenomen. De gegevens voor dit onderzoek zijn gebaseerd op de gegevens van de subsidieaanvragen die tot medio augustus 2010 bij NCDO waren geregistreerd: 267 aanvragen. Er kon echter tot 1 oktober 2010 subsidie worden aangevraagd. In de laatste anderhalve maand zijn er nog 304 subsidieaanvragen bijgekomen.

¹³ Het gaat hier om 374 aanvragen waarvan de gegevens over toe- of afwijzing ontbreken in het registratiesysteem.

bedraagt 17%¹⁴. In de jaren 2008 en 2009 ligt het percentage ver boven gemiddeld, respectievelijk 45 en 34% van het totaal aantal aanvragen is in deze jaren afgewezen (grafiek 2.2).

Voorbeelden van aanvragen die na 2007 strenger zijn beoordeeld, zijn aanvragen voor het realiseren van grootschalige weeshuizen en het bouwen van scholen. NCDO hanteerde, aldus één van de beleidsmedewerkers, ten aanzien van deze projectaanvragen een ontmoedigingsbeleid. Projectpartners werden gestimuleerd om in overleg met lokale instanties oplossingen te realiseren, en bijvoorbeeld opvang bij familie, kennissen etc. te organiseren. In het kader van onderwijs werd geprobeerd meer publieke scholen en bestaande instellingen te ondersteunen. Ook werd meer gelet op kwalificaties van het onderwijzend personeel en of er sprake was van een erkenning door het betreffende Ministerie van Onderwijs.

Grafiek 2.2 Toe- en afwijzingen van subsidieaanvragen na 2000
(in %, n=5.635)¹⁵

2.3 Kenmerken subsidieaanvragen en toekenningen

Om iets te kunnen zeggen over de aard van de projecten is gekeken naar vier kenmerken van de subsidieaanvragen en toekenningen:

- is de aanvrager een organisatie of individueel persoon;
- het programma waartoe de aanvraag behoort;
- de hoogte van het toegekende subsidiebedrag;

¹⁴ Van de aanvragen na 2000.

¹⁵ Uit de nagekomen gegevens voor 2010 blijkt dat 48% van alle 571 subsidieaanvragen in 2010 is afgewezen, terwijl van de aanvragen tot medio augustus 29% is afgewezen. Dit duidt erop dat de hausse aan aanvragen voor de sluitingsdatum kwalitatief onder de maat was.

- de projectduur.

Voor deze vier kenmerken is ook gekeken naar de ontwikkelingen in de loop der tijd.

Subsidieaanvrager is vrijwel altijd een organisatie

NCDO is het enige loket voor ontwikkelingssamenwerking waar ook individuele personen (zonder organisatievorm) een aanvraag kunnen doen voor subsidie. Alleen van de subsidieaanvragen die na 2000 zijn binnengekomen is bekend of de aanvraag door een organisatie of een persoon is gedaan. Verreweg de meeste aanvragen worden gedaan door een organisatie (93%), 7% dient als individueel persoon een subsidieaanvraag in. In de jaren 2006 tot en met 2008 wordt relatief vaker door een individueel persoon een subsidieaanvraag ingediend ten opzichte van andere jaren. Aanvragen door individuele aanvragers blijken iets vaker afgewezen te worden dan gemiddeld (11% tegenover 7% gemiddeld). Een mogelijke verklaring die hiervoor in de interviews wordt gegeven is dat het voor individuele aanvragers lastiger is om de overgang naar de inbedding in lokale organisaties te maken, zoals die vanaf 2007 wordt gevraagd. Ook is het voor individuele aanvragers moeilijk om alle ontwikkelingen etc. bij te houden, ook in het aanvragen en verantwoorden van subsidies.

Soorten programma's

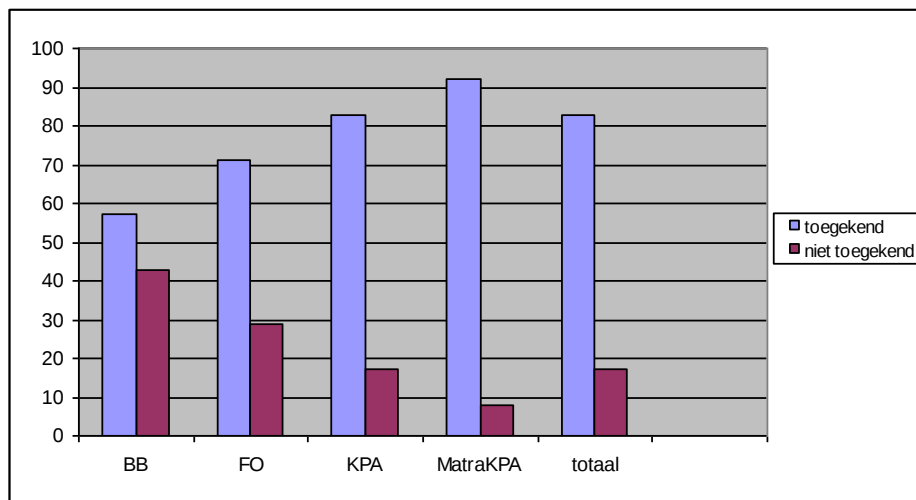
Het subsidieprogramma voor kleinschalige plaatselijke activiteiten bestaat uit drie programma-onderdelen (zie paragraaf 1.2), te weten KPA, MatraKPA en Building Bridges. KPA is het grootste programma en betreft subsidies voor het opzetten van kleinschalige projecten in ontwikkelingslanden. Het MatraKPA programma richt zich op kleinschalige plaatselijke activiteiten in de omringende landen van Europa. MatraKPA staat voor Maatschappelijke transformatie en kleinschalige plaatselijke activiteiten en richt zich op de ondersteuning van de overgang naar pluriforme, democratische rechtstaten in de omringende landen van Europa¹⁶. Het programma koppelt de opbouw van civil society in deze landen aan voorlichting en participatie in Nederland. Front Office was de voorloper van het Building Bridges programma en richt zich specifiek op jongeren uit de provincie en migranten. Onderzoek had aangetoond dat deze doelgroepen behoefte hadden aan extra aandacht binnen het KPA-programma¹⁷. Echter de term Front Office werd in 2007 vervangen door Building Bridges, dat als naam meer tot de verbeelding sprak. Aan de voorlichtingsactiviteiten werden binnen dit programma hogere eisen gesteld dan in het reguliere KPA programma. Zij moesten een toegevoegde waarde hebben op de bestaande activiteiten wat betreft inhoud, bereik van doelgroepen en gebruik van methoden en middelen.

¹⁶ Tot 1 december waren dat Rusland, Wit-Rusland, Bulgarije, Servië, Oekraïne, Roemenië, Kroatië en Turkije. Na toetreding tot de Europese Unie -31 december 2007, vielen Roemenië en Bulgarije niet meer onder het programma. Andere landen die per beleidscyclus zijn toegevoegd: Polen, Hongarije, Tsjechië, Slowakije, Slovenië + 3 Baltische staten (2001-2005) en Marokko, Jordanië, Georgië, Armenië, Moldavië, Montenegro (2005-2008).

¹⁷ A. Hermans: Een effectieve samenwerking van NCDO met migrantenorganisaties: een plan van aanpak, april 2004.

KPA grootste programma, aanvragen binnen KPA en MatraKPA relatief vaak toegekend
 In de analyse is Front Office, de voorloper van het Building Bridges programma, afzonderlijk meegenomen. De meeste subsidieaanvragen na 2000 behoren tot het deelprogramma KPA, dat wil zeggen de kleinschalige projecten in ontwikkelingslanden: 74% van alle aanvragen na 2000 viel binnen dit (deel)programma. De andere programma's – Building Bridges (BB), Front Office (FO) en MatraKPA - worden minder vaak aangesproken. Van hen is MatraKPA het meest aangesproken programma na KPA (16%). Van de subsidieaanvragen voor 2000 zijn onvoldoende gegevens over de verschillende programma's beschikbaar.

Grafiek 2.3 Subsidietoekenning naar deelprogramma, vanaf 2000
 (in %, n=5.903)

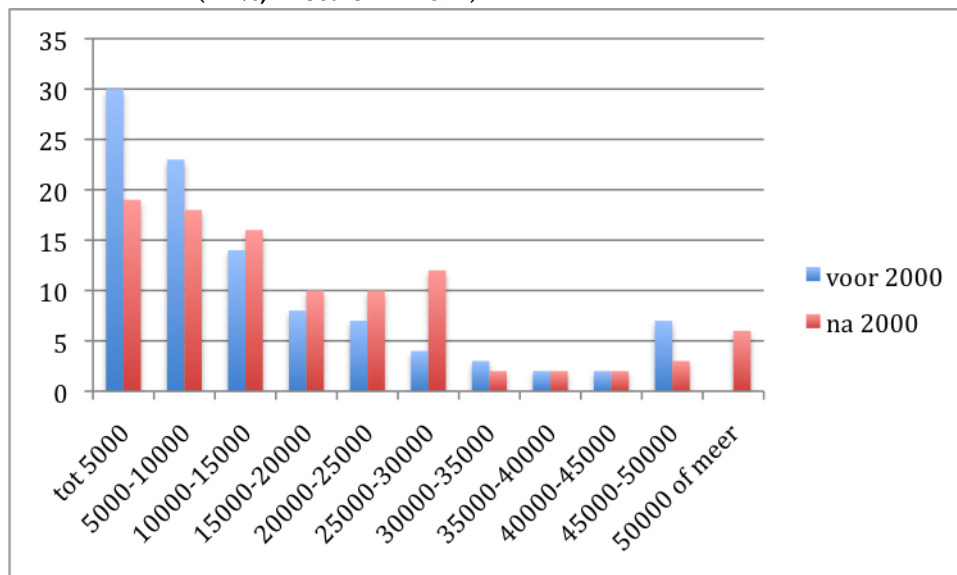
Als we kijken naar het programma en de mate waarin een aanvraag wordt toe- of afgewezen (grafiek 2.3) blijkt dat er relatief vaak een subsidie wordt toegekend aan aanvragen die vallen onder het programma MatraKPA. Aanvragen die onder het programma Building Brides, of eerder onder Front Office, vallen worden juist relatief vaker niet toegekend. Dit heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de hogere eisen die aan de voorlichtingsactiviteiten binnen dit programma werden gesteld.

Gemiddeld subsidiebedrag in de loop der tijd gestegen

De projecten die voor 2000 zijn toegekend waren over het algemeen geringer van financiële omvang dan de latere toegekende subsidies. Van de toegekende subsidies voor 2000 bestond 30% uit een bedrag van niet meer dan € 5.000,-¹⁸. Bijna een kwart van de projecten had een bedrag te besteden van tussen de € 5.000,- en € 10.000,-. Het gemiddelde subsidiebedrag ligt rond de € 14.200,-. Voor de projecten die ná 2000 zijn toegekend, ligt dit bedrag aanzienlijk hoger. Het gemiddelde bedrag ligt voor die projecten rond de € 17.000,-. Maar ook hier bedragen – zoals te zien in grafiek 2.4 - de meeste subsidieprojecten niet meer dan € 5.000,- (19%) of ligt het bedrag tussen de € 5.000,- en € 10.000,- (18%).

¹⁸ Het betreft hier het bedrag dat is toegekend als subsidie, en betreft dus niet de totale projectkosten van het project.

Grafiek 2.4 Toegekende subsidiebedragen voor en na 2000
(in %, n=809 en n=4572)

Totaal uitgekeerd subsidiebedrag: 73,5 miljoen euro

Als alle subsidie-bedragen die ooit zijn toegekend bij elkaar opgeteld worden dan heeft NCDO in de periode van 1994 tot 2010 voor 73,5 miljoen euro aan subsidie verstrekt. Dit bedrag is feitelijk nog hoger omdat hier geen rekening is gehouden met inflatiecijfers.

Voor 2000: meeste projecten binnen twee jaar afgerond

Bij NCDO is de administratieve projectduur vastgesteld op twee jaar. Organisaties krijgen één jaar de tijd om de benodigde fondsen binnen te halen, en één jaar voor de uitvoering van het project. Uit de registratie van de toegekende subsidie-aanvragen voor 2000 blijkt dat projecten veelal binnen de gestelde (administratieve) termijn worden afgerond. Een kwart van de projecten is binnen één jaar afgerond en 70% van de projecten is binnen één tot twee jaar afgerond. Slechts 4% van de projecten is na twee jaar nog niet afgerond.

Na 2000: meer projecten die langer dan twee jaar duren

Van de toegekende subsidieprojecten na 2000 is 29% binnen een jaar afgerond. Meer dan de helft van de projecten duurt één tot twee jaar (58%) en 13% is na twee tot drie jaar afgerond. Dit laatste percentage is dus gestegen ten opzichte van het percentage projecten voor 2000 dat na twee jaar nog niet was afgerond (4%).

Toch kan niet zomaar geconcludeerd worden dat de projecten na 2000 over het algemeen langer duren dan de projecten voor 2000. Wel is het zo dat er een relatie is tussen de hoogte van het toegekende subsidiebedrag en de projectduur. Hoe hoger het toegekende subsidiebedrag is hoe langer het over het algemeen duurt voordat het project is afgerond. Dit geldt voor projecten voor als na 2000.

Lange projectduur vaak te maken met trage voortgang in het ontwikkelingsland

Dat projecten niet altijd even vlot (kunnen) worden afgehandeld wordt in de interviews als volgt verklaard. Menigeen stelt dat het lastig is en vaak ook lang duurt om de benodigde (financiële) verslagen en rapportages te krijgen van de projectpartner in het ontwikkelingsland. Maar ook voor het plannen en uitvoeren van de activiteiten is een soms lange adem nodig. Dit wordt bevestigd door organisaties die aan de enquête hebben meegedaan. Daaruit blijkt dat veel organisaties lang niet altijd de activiteiten volgens tijdsplanning kunnen realiseren (paragraaf 4.4).

Meeste subsidieaanvragen inmiddels afgesloten

Van de aanvragen die na 2000 zijn toegekend (4.882 in totaal) is het merendeel afgesloten (87%). De overige toekenningen staan te boek als geregistreerd (13%), dat wil zeggen dat de aanvraag is toegewezen, maar dat het project nog moet starten of nog loopt. Er zijn slechts twee lopende aanvragen op het moment van analyse. Van de toegekende subsidieaanvragen voor 2000 (1.171 in totaal) is alles afgesloten.

3. Soort projecten: trends en ontwikkelingen

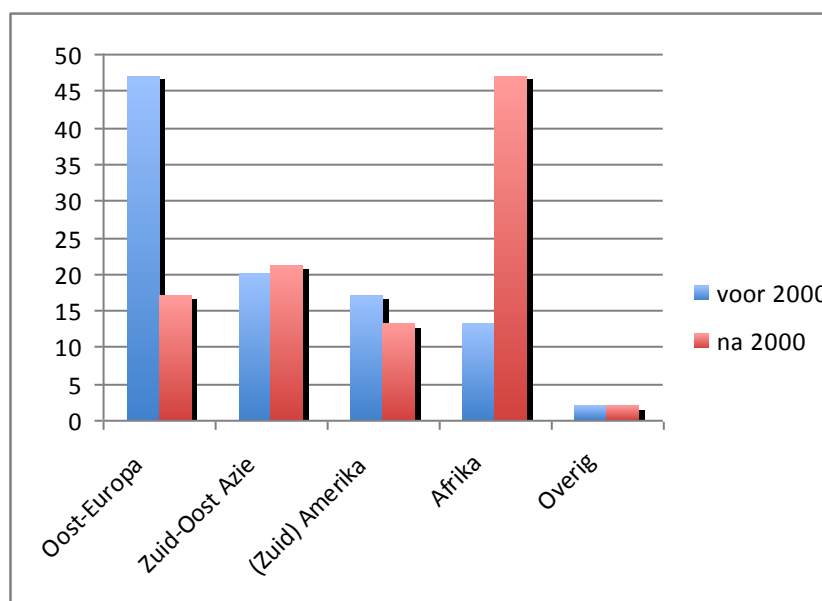
Dit hoofdstuk gaat in op de vraag naar het soort projecten waarvoor subsidie is aangevraagd en de projecten die zijn gesubsidieerd. Daarbij wordt gekeken naar een aantal kenmerken dat is geregistreerd: het land waar het project wordt uitgevoerd (3.1) en het thema van het project (3.2). Voor deze kenmerken wordt nagegaan welke ontwikkelingen er zijn in de loop der tijd, en worden verschillen belicht in het aantal toe- of afwijzingen, subsidiebedragen en projectduur.

3.1 Top 10 landen: ontwikkelingen, subsidiebedragen en projectduur

Duidelijke trend van Oost-Europa naar Afrika

Voor het jaar 2000 werden nog niet de landen afzonderlijk geregistreerd, maar de regio of het betreffende werelddeel. Na het jaar 2000 zijn de landen wel afzonderlijk geregistreerd. Ondanks deze verschillen in registratie is er toch een duidelijke trend waarneembaar (zie grafiek 3.1).

Grafiek 3.1 Top 5 regio's subsidieaanvragen voor en na 2000
(in %, n=1.090 en n=5.678)

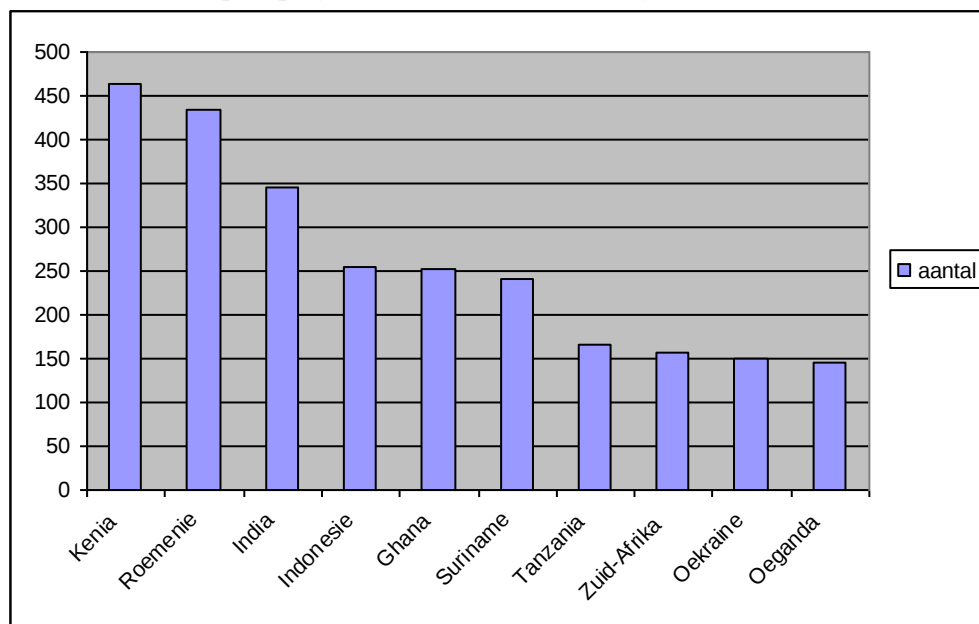
Voor 2000 blijken subsidieaanvragen vooral gericht te zijn op de voormalige Sovjet Unie en Oost Europa, dat wil zeggen tot het jaar 1999. Vanaf het jaar 1999 blijken subsidieaanvragen vooral gericht te zijn op Roemenië, India en Kenia. Vooral dat laatste land, en andere landen in Afrika zijn na 2000 populair onder de aanvragers van het KPA programma. In de totale top 5 van regio's na 2000 is Afrika het continent waarop verreweg de meeste subsidieaanvragen zijn gericht. Tweede is Zuid Oost Azië en als derde eindigt Oost Europa.

Deze ontwikkeling past in het beeld van de tijdgeest die er in het begin van het subsidieprogramma heerste. Na de val van de Muur¹⁹ en het einde van het communistische tijdperk stonden vooral Oost-Europese landen flink in de belangstelling. In Nederland was men erg gericht op hulp aan deze landen en hun opkomende democratieën. Na 2000 is dat veranderd. Zoals geschetst in de interviews was toen Afrika en ontwikkelingshulp erg in opkomst.

De bovengeschetste trend zet zich voort als we kijken naar de landen waarop na 2000 de meeste subsidieaanvragen zijn gericht.

Vooral in de beginjaren na 2000 zijn de meeste aanvragen gericht op een project in Kenia. Vlak daarna volgen respectievelijk Roemenië en India. In grafiek 3.2 zijn de top 10 landen van na 2000 opgenomen.

Grafiek 3.2 Top 10 projectlanden subsidieaanvragen na 2000 (n=5.678)

Na 2006 landen als Ghana, Oekraïne en Zuid-Afrika populair

In 2006 volgt een wijziging in de volgorde van landen waar de meeste subsidieaanvragen op gericht zijn²⁰. Waren in de periode 2000 tot 2006 landen als Roemenië (2) en India (3) populair, na 2006 dalen de aanvragen die gericht zijn op deze landen aanzienlijk. Voor Roemenië ligt dit in de lijn der verwachting, aangezien dit land na 2007 niet meer tot het programma hoorde (zie paragraaf 2.3) door zijn toetreding tot de Europese Unie. Ook het land dat tot die tijd op 1 stond – Kenia – is na 2006 minder in trek als ontwikkelingsland. Na 2006 worden juist meer subsidieaanvragen gedaan gericht op landen als Ghana, Oekraïne en Zuid-Afrika. Maar ook Tanzania en Indonesië zijn in deze periode populair.

¹⁹ 9 november 1989.

²⁰ Beleidsmatig vormt 2006 het laatste jaar van de eerste periode van beleidswijziging (2003-2006), voordat in 2007 de beoordelingscriteria zijn aangescherpt. Beleidsmatig gezien ligt het dan ook meer voor de hand 2007 te kiezen als omslagjaar. Echter, uit de analyses komt 2006 als omslagjaar naar voren. We kiezen er daarom voor 2006 te hanteren als omslagjaar.

Na toewijzing projecten: Roemenië op 1

In de top 10 van 'landen' voor 2000 zijn geen verschillen te zien in de mate van toe- of afwijzing. Voor de aanvragen na 2000 geldt dat de aanvragen voor projecten in Roemenië relatief vaker worden toegewezen. Dat betekent dat de top 10 van meest voorkomende landen wijzigt als we kijken naar de gehonoreerde subsidieprojecten. Roemenië verdringt dan Kenia van de eerste plaats, en Kenia neemt de plek in van Roemenië. Verder doen zich geen opvallende verschillen voor als het gaat om de toe- of afwijzing van de subsidieaanvraag. Kleine verschillen zijn te zien in de aanvragen die gericht zijn op Suriname, Zuid-Afrika, Nepal en Ghana. Zij zijn licht in het nadeel: aanvragen gericht op deze landen worden relatief iets vaker afgewezen dan de aanvragen voor de andere top-10 landen.

Gemiddelde subsidiebedragen voor de top 10 landen

Zoals we eerder zagen bedraagt het gemiddelde toegekende subsidiebedrag voor de projecten na 2000 ongeveer € 17.000,-. In tabel 3.3. is te zien dat in landen als Kenia, Zuid-Afrika, Oekraïne en Suriname de gemiddelde subsidiebedragen voor projecten hoger zijn dan voor de projecten in andere landen. In landen als Indonesië, Ghana en Tanzania worden projecten met een gemiddeld lagere subsidie uitgevoerd.

Tabel 3.3 **Gemiddeld toegekend subsidiebedrag en projectduur naar top 10 landen, vanaf 2000**

Toegekende subsidies Top 10 landen	Gemiddeld subsidiebedr ag	Projectduur		
		< 1 jaar	1-2 jaar	> 2 jaar
1. Roemenië (n=420)	16.700	34%	55%	11%
2. Kenia (n=386)	18.000	30%	62%	9%
3. India (n=270)	16.300	24%	57%	19%
4. Indonesië (n=189)	14.950	31%	57%	13%
5. Ghana (n=174)	14.450	26%	60%	14%
6. Suriname (n=159)	17.950	50%	43%	6%
7. Oekraïne (n=138)	18.200	26%	54%	20%
8. Tanzania (n=129)	15.450	24%	57%	19%
9. Oeganda (n=114)	16.850	33%	57%	10%
10. Zuid-Afrika (n=109)	19.100	33%	58%	9%

Projecten in Suriname en Roemenië relatief snel afgerond

Subsidieprojecten die in Roemenië en Suriname worden uitgevoerd kennen een relatief korte projectduur: maar liefst de helft van de projecten in Suriname is binnen het jaar afgerond tegenover gemiddeld 29% gemiddeld. Van de projecten in Roemenië is 34% binnen het jaar afgerond. Projecten in Oekraïne, Tanzania en India worden vaker dan gemiddeld niet binnen de termijn van twee jaar afgerond. Respectievelijk 20%, 19% en 19% van de projecten in deze landen duurt langer dan twee jaar tegenover gemiddeld 13%.

3.2 Top 10 thema's: ontwikkelingen, subsidiebedragen en projectduur

Context van de thema's

De thema's waaraan de projecten werden 'gekoppeld' waren afhankelijk van de vastgestelde thema's voor een beleidsperiode. Deze thema's werden vastgelegd in de verschillende beleidskaders. Nadeel van deze werkwijze is geweest dat thema's van een vorige beleidsperiode niet automatisch werden gekoppeld aan de nieuwe thema's van een nieuwe beleidsperiode. Daardoor ontstaat er een vertekening in thema's als naar opeenvolgende jaren wordt gekeken, zoals hieronder ook zal blijken. Sommige thema's komen na verloop van tijd niet meer terug, zoals Armoedebestrijding, en andere thema's worden steeds specifieker geregistreerd, zoals de aanschaf van leermiddelen en de inrichting van scholen. Voorheen werd dit onder het thema Onderwijs geregistreerd.

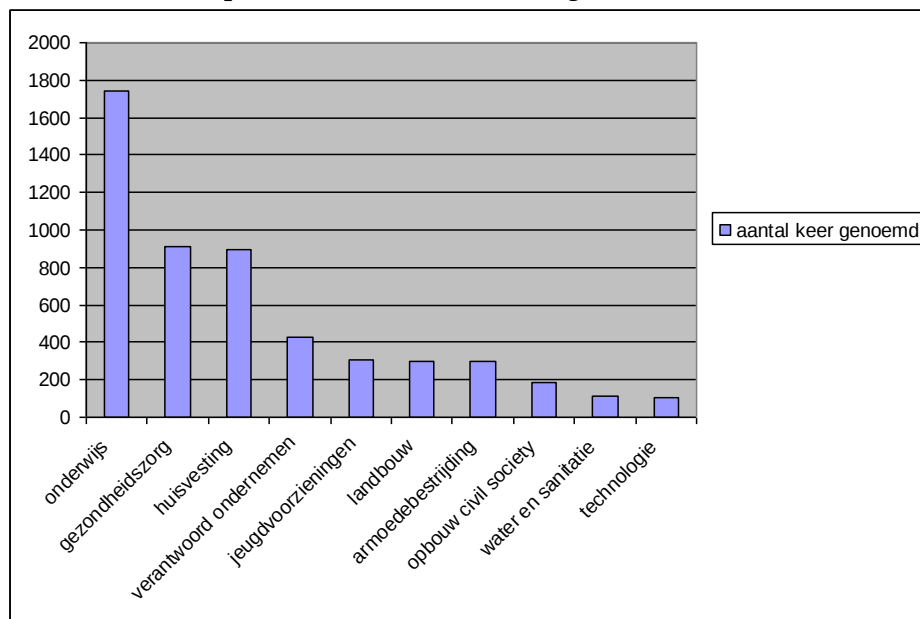
Onderwijs verreweg het meest populair

Nagegaan is op welk thema de projecten van de subsidieaanvragen zich richten en vooral of hier in de loop der tijd ook wijzigingen in zijn opgetreden. Verreweg de meeste aanvragen betreffen het thema Onderwijs. Van het totaal aantal aanvragen waarvan het thema is geregistreerd (n=4.829, 79%), heeft meer dan eenderde (36%) te maken met onderwijs²¹. Op twee en drie staan de thema's Gezondheidszorg en Huisvesting (zie grafiek 3.4)²². Deze thema's komen allebei even vaak voor in de subsidieaanvragen: één op de vijf aanvragen richt zich op de gezondheidszorg of de huisvesting.

²¹ Daartoe behoren ook projecten die gericht zijn op het inrichten van scholen en de aanschaf van leermiddelen. Zoals gezegd is NCDO in een latere beleidsperiode deze beide thema's als aparte thema's gaan registreren, maar in de grafiek 3.4 worden ze bij het onderwijs meegeteld.

²² Ook uit de Barometer IS (2010) blijkt dat Nederlanders de voorkeur geven aan ontwikkelingshulp gericht op gezondheidszorg, water en onderwijs. De projectaanvragen komen dus grotendeels overeen met de voorkeur van de Nederlandse bevolking.

Grafiek 3.4 Top 10 thema's subsidieaanvragen na 2000 (n=4.829)

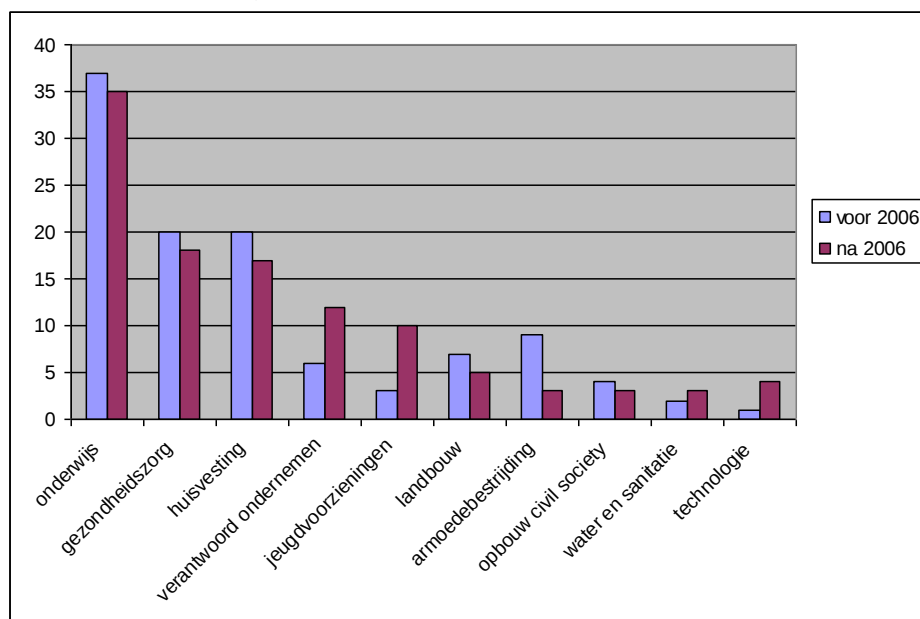
Verreweg de meeste subsidieaanvragen (73%) zijn gericht op één thema. Ongeveer 16% van de aanvragen is gericht op twee thema's, en een kleine 10% is gericht op meer dan twee thema's.

Thema's verschillen voor en na 2006

Per thema is gekeken hoe de aanvragen zich ontwikkelen in de loop der tijd. Daarbij is een splitsing gemaakt tussen aanvragen voor en na 2006²³. Te zien is dat er in de loop der tijd verschillen optreden in de aanvragen en de thema's waarop de aanvragen zijn gedaan. Zo is in grafiek 3.5 te zien dat aanvragen binnen de thema's Verantwoord Ondernemen en Jeugvoorzieningen veelal na 2006 zijn gedaan. Aanvragen binnen het thema Armoedebestrijding en Opbouw civil society zijn juist thema's van voor 2006. Onderwijs en Gezondheidszorg zijn ook thema's van voor 2006, maar ook na 2006 worden nog relatief vaak aanvragen gedaan die gericht zijn op deze thema's. De geconstateerde verschillen hebben zoals gezegd grotendeels te maken met wijzigingen in de beleidscyclus, waarbij na 2006 thema's als Armoedebestrijding en Opbouw civil society niet meer als afzonderlijke thema's werden geregistreerd.

²³ Ook hier is weer gekozen voor 2006 omdat vanaf dat jaar een omslagpunt is te zien. Beleidsmatig vormt 2006 het laatste jaar van de eerste periode van beleidswijziging (2003-2006), voordat in 2007 de beoordelingscriteria zijn aangescherpt.

Grafiek 3.5 Thema subsidieaanvragen vanaf 2000: voor en na 2006
(in %, n=2.502 en n=2.286)

* de verschillen voor de thema's Onderwijs en Landbouw zijn niet significant. De overige verschillen wel.

Geen grote verschillen in toe- of afwijzing

Er zijn geen thema's die een grotere kans van slagen hebben als het gaat om toewijzing van de subsidieaanvraag. Het blijkt dat het aantal toe- of afwijzingen per thema nauwelijks verschilt. Met uitzondering van het thema Jeugdvoorzieningen. Subsidieaanvragen die gericht zijn op voorzieningen voor de jeugd worden iets vaker afgewezen dan gemiddeld. Dit heeft onder andere te maken met het feit dat vanaf 2007 NCDO geen financiering meer gaf voor het vershippen van containers met goederen. In deze containers werden veelal materialen voor de jeugd vervoerd, waaronder speelgoed, kleding, schoolmeubilair etc. Deze materialen werden bij voorkeur vanaf die datum lokaal aangeschaft.

Toegekend subsidiebedrag voor armoedebestrijding en opbouw civil society relatief hoog

Per thema is gekeken naar hoe groot het gemiddelde subsidiebedrag is dat is toegekend en of projecten binnen de gestelde termijn van twee jaar zijn afgerond (grafiek 3.6). Wat opvalt is dat projecten die gericht zijn op Armoedebestrijding en Opbouw civil society een gemiddeld hoog subsidiebedrag ontvangen, net iets meer dan € 20.000,-. Ook projecten gericht op Water en sanitatie en Technologie hebben een relatief hoog subsidiebedrag te besteden, gemiddeld rond de € 19.500,-. Projecten gericht op Verantwoord Ondernemen ontvangen gemiddeld juist een laag subsidiebedrag. Wat betreft de projectduur valt op dat projecten die zich richten op de thema's Jeugdvoorzieningen, Landbouw en Opbouw civil society vaker dan gemiddeld de grens van twee jaar overschrijden. In iets mindere mate geldt dat ook voor projecten gericht op Verantwoord Ondernemen.

Tabel 3.6 **Gemiddeld subsidiebedrag en projectduur naar top 10 thema's,**
vanaf 2000

Toegekende subsidies Top 10 thema's	Gemiddeld subsidie bedrag	Projectduur		
		< 1 jaar	1-2 jaar	> 2 jaar
1. onderwijs (n=1.623)	16.850	28%	58%	14%
2. gezondheidszorg (n=852)	16.000	30%	58%	13%
3. huisvesting (n=871)	18.100	22%	62%	16%
4. verantwoord ondernemen (n=382)	15.400	24%	59%	17%
5. jeugdvoorzieningen (n=275)	17.250	24%	57%	20%
6. landbouw (n=282)	16.200	23%	57%	20%
7. armoedebestrijding (n=278)	20.500	33%	55%	12%
8. opbouw civil society (n=174)	20.300	26%	51%	22%
9. water en sanitatie (n=115)	19.450	19%	65%	16%
10. technologie (n=97)	19.500	24%	61%	16%

4. Werkwijze gefinancierde organisaties

Dit hoofdstuk zoomt in op de werkwijze van de organisaties die subsidie hebben aangevraagd en/of ontvangen van NCDO. Daartoe zijn alle organisaties²⁴ die bij NCDO staan geregistreerd aangeschreven en uitgenodigd deel te nemen aan een internet-enquête. Van de in totaal 3.453 aangeschreven organisaties hebben er 720 deelgenomen aan de enquête. Deze 720 organisaties blijken een goede afspiegeling te zijn van het totaal aantal aanvragers als het gaat om het land waar ze in werken en de thema's waar zij zich op richten in de projecten. Maar ook de verhouding aanvragers voor en na 2000 blijkt in de enquête overeen te komen met het totaal aantal aanvragers voor en na 2000. Dat betekent dat het beeld dat in dit hoofdstuk geschetst wordt van de werkwijze van de organisaties naar alle waarschijnlijkheid een redelijke afspiegeling vormt van het totaal aantal aanvragers en uitvoerders. Een uitgebreide onderzoeksverantwoording is te vinden in de bijlage.

Dit hoofdstuk is gebaseerd op de antwoorden van de deelnemers aan de internet-enquête en wordt soms aangevuld met bevindingen uit de interviews die zijn gehouden met 23 gesubsidieerde organisaties. In paragraaf 4.1 komt de vraag aan bod of organisaties nog actief zijn en of zij ontwikkelingssamenwerking als hoofddoel hebben of niet. Paragraaf 4.2 zoomt in op de beoordeling van het subsidieproces. In paragraaf 4.3 komt de werkwijze van organisaties aan bod, en in paragraaf 4.4 wordt ingegaan op de belemmeringen die zij tegenkomen in de uitvoering van hun projecten.

4.1 Zijn de organisaties nog actief?

Van de organisaties die hebben deelgenomen aan de enquête heeft een kwart voor 2000 subsidie bij NCDO aangevraagd, de rest is na 2000 met NCDO in aanraking gekomen. Dit staat los van het feit wanneer zij gestart zijn als organisatie met ontwikkelingswerk en/of projecten. In de vragenlijst is dan ook allereerst gevraagd naar het jaar waarin de organisatie is gestart en of de organisatie nog actief is. Dat levert het volgende beeld op.

Na 2000 enorme groei aan aantal starters

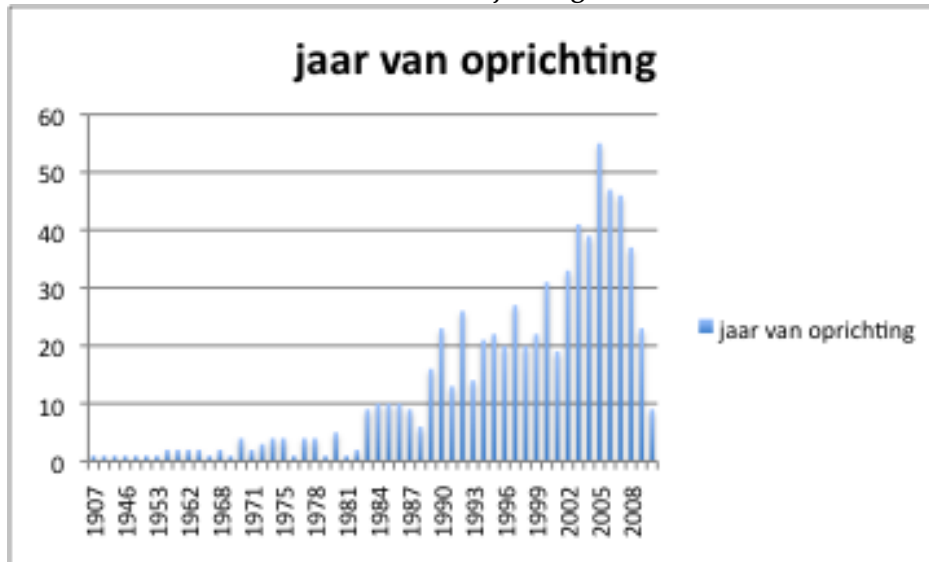
Van de ondervraagde organisaties is een gering aantal al gestart voor 1990. Jaarlijks bedroeg het aantal startende organisaties in die periode niet meer dan 10. Na 1990 nam dat aantal geleidelijk aan toe, met een piek in de eerste helft van 2000. In de jaren 2005 tot en met 2007 startten ongeveer 50 organisaties per jaar met ontwikkelingswerk (zie grafiek 4.1). In de laatste jaren – 2008 en 2009 - is te zien dat het aantal organisaties dat zijn intrede doet daalt²⁵. Of deze dalende trend doorzet

²⁴ Let wel: ook hier gaat het weer om de diversiteit aan organisaties zoals omschreven in hoofdstuk 1: religieuze instellingen, particuliere initiatiefnemers, gesubsidieerde instellingen etc.

²⁵ In de grafiek is 2010 niet opgenomen. Het aantal organisaties dat heeft deelgenomen aan dit onderzoek en in 2010 is gestart bedraagt 9. Een andere verklaring voor het lage(re) aantal starters in de jaren 2009 en 2010 is wellicht dat deze organisaties niet hebben deelgenomen

of dat het aantal starters stabiliseert is op basis van deze gegevens niet te zeggen. In dit onderzoek zijn immers alleen organisaties vertegenwoordigd die bij NCDO subsidie aangevraagd. Het kan zijn dat er in 2009 en 2010 veel meer starters zijn dan hier in de grafiek is te zien, maar zij hebben (nog) geen subsidie bij NCDO hebben aangevraagd en zijn per definitie dus niet in dit onderzoek vertegenwoordigd.

Grafiek 4.1 Aantal starters naar startjaar organisatie (n=720)

Als we de oprichtingsdatum van de organisaties indelen in drie categorieën dan blijkt 34% gestart te zijn voor of in 1995, 35% is gestart tussen 1996 en 2004, en 31% is gestart in 2005 of later.

Ook de al langer bestaande organisaties vaak nog actief

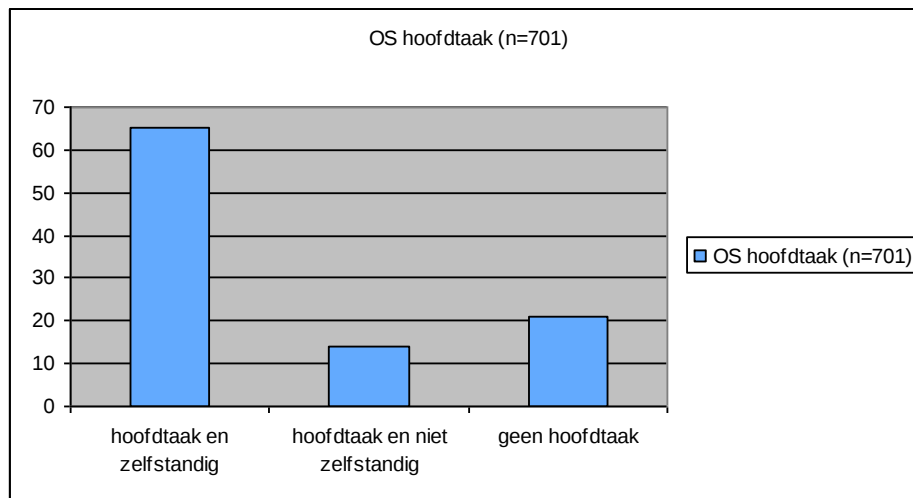
De meeste organisaties zijn, naar eigen zeggen, ook nog actief. Slechts 6% geeft aan dat de organisatie waarmee zij subsidie hebben aangevraagd niet meer actief is. Verwacht zou kunnen worden dat de al wat langer bestaande organisaties vaker niet meer actief zijn dan de recent gestarte organisaties. Dit blijkt niet het geval te zijn. Er is weliswaar een klein verschil te zien, maar dit verschil is te klein om van betekenis te zijn. De overige organisaties (94%) zijn allemaal nog actief, alhoewel de naam van de organisatie soms wel is veranderd (9%).

Tweede is zelfstandig en heeft OS als hoofdtak

Aan de ondervraagden is gevraagd of de organisatie waar zij voor werken ontwikkelingssamenwerking als hoofdtak heeft. Daarnaast is gevraagd of de organisatie ook zelfstandig is of deel uitmaakt van een grotere organisatie. Dit levert de volgende driedeling op (zie grafiek 4.2).

aan het onderzoek omdat zij pas sinds kort op de markt opereren, en dus nog weinig ervaring hebben opgedaan.

Grafiek 4.2 Ontwikkelingsamenwerking als hoofdtak (in %, n=701)

Tweederde van de ondervraagde organisaties geeft aan dat ontwikkelingssamenwerking de hoofdtak van hun organisatie is én dat zij zelfstandig werkzaam zijn. Bijna 14% van de ondervraagde organisaties heeft ontwikkelingssamenwerking wel als hoofdtak, maar maakt onderdeel uit van een grote(re) organisatie. In totaal is voor bijna 80% van de ondervraagden ontwikkelingssamenwerking het belangrijkste bestanddeel van hun werkzaamheden. Zij zijn grotendeels (88%) geregistreerd als een stichting. Zo'n 2% is als vereniging geregistreerd en 8% geeft aan een andere organisatievorm te kennen. Voorbeelden die genoemd worden zijn: commissies, particulier of particuliere organisatie, een organisatie die verbonden is aan een kerk of parochie, of aan een school. Een klein deel van de ondervraagden (2%) weet niet hoe hun organisatie geregistreerd is.

Voor 20% is ontwikkelingssamenwerking geen hoofdtak

Van de ondervraagde organisaties die actief zijn (geweest) is voor 20% ontwikkelingssamenwerking niet de hoofdtak van de organisatie. Aan deze organisaties is gevraagd wat voor soort organisatie zij zijn. Een kwart van hen geeft aan een stichting te zijn. Dat kunnen verschillende soorten stichtingen zijn, zoals een "stichting die medisch-wetenschappelijk onderzoek doet", of een "stichting voor belangenbehartiging, samenwerking en solidariteit". Maar vaak is ook onduidelijk wat voor soort stichting het betreft. De overige driekwart is een school (9%), een kerk (16%), een service-club (14%), een privé-persoon (9%) of is een ander soort organisatie (28%). Een toelichting op deze laatste categorie geeft aan dat het om zeer diverse organisaties gaat. Genoemd worden onder andere: een bedrijf, een adviesorgaan, een museum, een mediaproductent, een ziekenhuis, en een maatschappelijke organisatie.

Ontwikkelingssamenwerking draait op vrijwilligers, aantal is stabiel in loop der tijd

Een opvallende bevinding is dat de organisaties die zich uitsluitend richten op ontwikkelingssamenwerking (n=557) vrijwel allemaal werken met vrijwilligers. Slechts 7% geeft aan niet te werken met vrijwilligers, en alle overige organisaties dus wel. Van hen heeft tweederde een aantal van 2 tot 10 vrijwilligers tot hun beschikking. Ook is er een substantieel deel (19%) dat werkt met 10 tot 25

vrijwilligers. En zo'n 8% werkt met 25 tot 50 vrijwilligers. Ook zegt bijna driekwart van de organisaties die met vrijwilligers werken dat dit aantal redelijk stabiel is in de loop der tijd. Voor 7% is het aantal vrijwilligers heel wisselend, en 17% geeft aan dat men met weinig vrijwilligers is begonnen, maar dat daarna het aantal is toegenomen. De omgekeerde variant komt vrijwel niet voor.

Het vrijwillige karakter van deze vorm van ontwikkelingssamenwerking komt in de interviews duidelijk naar voren. Ook al zijn de organisaties divers, vrijwel allemaal werken ze met vrijwilligers:

- "wij hebben een bestuur dat bestaat uit vier leden, een secretaris en twee directieleden. Iedereen werkt op vrijwillige basis" (stichting gericht op Cambodja);
- "wij hebben een werkgroep die bestaat uit zeven personen, en een onbezoldigde penningmeester. Formeel vallen we onder de kerk" (gericht op projecten in o.a. India en Mexico)

Betaalde krachten: gering aantal, wel stabiel

Van de organisaties die zich uitsluitend op ontwikkelingswerk richten (n= 557) geeft 9% aan dat zij mensen in (loon)dienst hebben. Het betreft hier 49 organisaties. Van deze 49 organisaties werkt één op de drie met één betaalde kracht. De helft (25/49) heeft zelfs twee tot 10 personen in betaalde dienst²⁶, en een klein aantal (7/49) heeft meer dan 10 personen in betaalde dienst. Tweederde (33/49) van de organisaties geeft aan dat het personeelsbestand in de loop der tijd redelijk stabiel is. Ongeveer een kwart (13/49) geeft aan dat zij met weinig personeel is begonnen, maar dat het aantal betaalde krachten daarna is toegenomen. Andere varianten komen nauwelijks voor.

Ruwe schatting

Uitgaande van het aantal organisaties dat is aangeschreven voor deze enquête (3.500) en het gemiddeld aantal vrijwilligers per organisatie (gesteld op 6) zijn er in Nederland naar schatting in totaal 21.000 mensen vrijwillig actief met kleinschalige plaatselijke activiteiten in een ontwikkelingsland, en zoeken en verwerven draagvlak hiervoor in Nederland. Gezien het bedrag dat er in totaal aan subsidies is uitgekeerd – € 73,5 miljoen – wordt er gemiddeld per vrijwilliger € 3.500,- aan fondsen in de markt ingezameld, naast de subsidie van NCDO. Dat betekent dat de kleinschalige plaatselijke activiteiten voor een aanzienlijk draagvlak onder de bevolking zorgen, aangezien zij burgers weten te motiveren om geld te doneren aan hun 'goede doel'.

4.2 Aantal subsidieaanvragen en beoordeling proces

Een andere vraag betreft hoe ervaren organisaties zijn als het gaat om het doen van subsidieaanvragen en het uitvoeren van projecten en hoe zij het subsidieproces beoordelen.

²⁶ Het betreft hier waarschijnlijk de meer 'professionele' organisaties als Viafrica, Woord en Daad, Dorcas, World Servants etc. Aangezien de enquête anoniem is ingevuld kan niet specifiek achterhaald worden welke organisaties dit zijn.

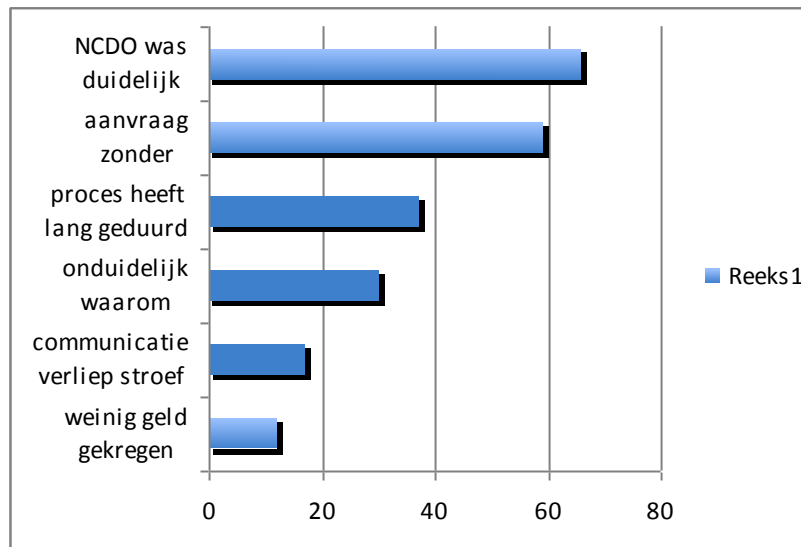
Meerderheid heeft één aanvraag gedaan, bijna de helft heeft ervaring met afwijzing

Van de ondervraagde organisaties en particulieren blijkt 65% één keer bij NCDO een subsidieaanvraag te hebben gedaan. De overige 35% heeft twee of meer dan twee aanvragen ingediend. Er kan dus gesproken worden van ervaren organisaties aan de ene kant en wat minder ervaren organisaties aan de andere kant, als het gaat om het proces van subsidieverwerving. Van de ondervraagde organisaties die ooit subsidie bij NCDO hebben aangevraagd heeft 42% een keer te maken gehad met een afwijzing van de subsidieaanvraag.

Organisaties positief over subsidieproces, maar het duurt wel lang

Aan de ondervraagde organisaties is gevraagd hoe zij het proces van de subsidieaanvraag hebben ervaren. Daartoe is een aantal stellingen voorgelegd waarvan ze konden aangeven in hoeverre ze het daarmee (helemaal) eens of oneens waren. In grafiek 4.3 is te zien hoe de verdeling van de antwoorden op de stellingen eruit ziet.

Grafiek 4.3 Beoordeling subsidieproces (% (helemaal) mee eens, n=674)*

* De stelling 'het was onduidelijk waarom we zijn afgewezen' is uiteraard alleen beantwoord door organisaties die hier mee te maken hebben gehad (n=292). De percentages (helemaal) mee eens zijn voor deze stelling op n=292 gebaseerd.

Meer dan de helft van de ondervraagden is het (helemaal) eens met de stelling 'de aanvraag is zonder problemen verlopen' en met de stelling 'NCDO was duidelijk in wat er allemaal moest gebeuren'. Met de stelling 'het proces heeft lang geduurd' is iets meer dan een derde (37%) het eens. Vooral organisaties die meer ervaren zijn met het aanvragen van subsidie zijn vaker van mening dat het proces lang heeft geduurd dan organisaties die minder ervaren zijn (44% tegenover 32%).

In de interviews komt dit aspect ook naar voren. Deels heeft het volgens organisaties te maken met de hoeveelheid aan formulieren die ze moeten invullen, en deels heeft het te maken met de trage gang van zaken in het ontwikkelingsland, getuige de volgende citaten:

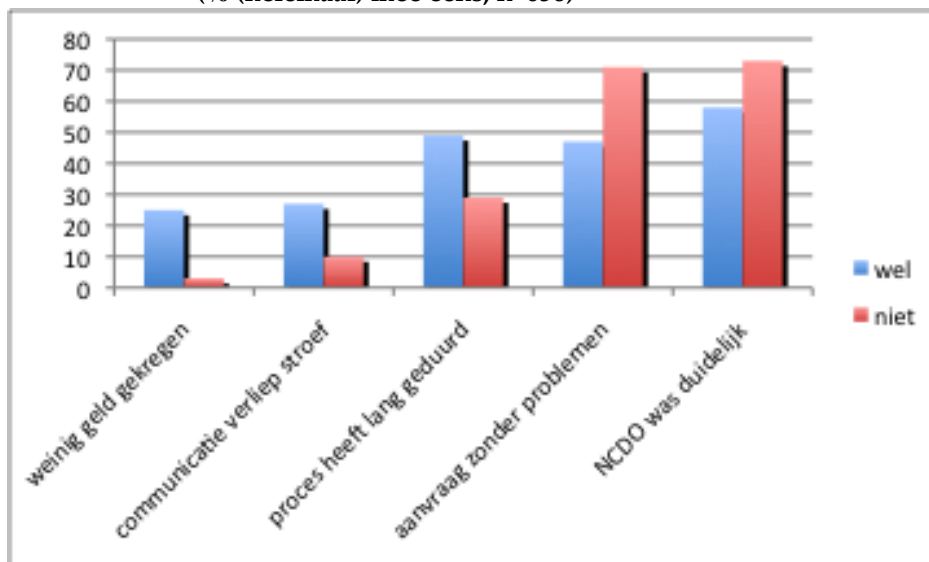
- “op de invulformulieren staan wel heel veel vragen, duurt wel lang voorat je dat ingevuld hebt. Veel van de vragen waren dubbelop”
- “het is wel heel moeilijk soms om rapportages te krijgen (uit het projectland), en het duurt vaak erg lang, moeten we er steeds achteraan zitten”

Verder is het merendeel van de organisaties het niet eens met de stelling ‘de communicatie met NCDO verliep stroef’ (63%). Ook vindt een meerderheid niet dat ‘ze te weinig geld hebben gekregen’ (64%). Van degenen die te maken hebben gehad met een afwijzing van de subsidie (n=292) was het voor bijna eenderde (30%) onduidelijk waarom de subsidie is afgewezen. De relatief ‘jonge’ organisaties – actief vanaf 2005 – zijn deze mening vaker toegedaan dan de organisaties die al langer bestaan (44% versus 24%).

Afgewezen organisaties kritischer over subsidieproces

De organisaties die te maken hebben gehad met een afwijzing van de subsidie blijken een stuk negatiever over het subsidieproces dan organisaties die hier niet mee te maken hebben gehad, zoals te zien is in grafiek 4.4. Organisaties waarvan de subsidie ooit een keer is afgewezen zijn (veel) vaker van mening dat ze weinig geld hebben gekregen, dat de communicatie stroef verliep en dat het proces lang heeft geduurd. Organisaties die niet te maken hebben gehad met een afwijzing van de subsidieaanvraag zijn juist vaker van mening dat de aanvraag zonder problemen is verlopen en dat NCDO duidelijk was in wat er allemaal moest gebeuren.

Grafiek 4.4 Beoordeling subsidieproces naar wel of niet afgewezen (% (helemaal) mee eens, n=658)

In de interviews is een aantal kritische geluiden te horen over NCDO, echter niet alleen van organisaties waarvan de aanvraag is afgewezen. Een aantal organisaties noemt het onpersoonlijke karakter, en soms de (geringe) deskundigheid van de medewerkers:

- *“een afstandelijke communicatie en de medewerkers zijn weinig betrokken bij de projecten”*
- *“ik vind de medewerkers niet zo deskundig, zeker niet in vergelijking met de medewerkers van Wilde Ganzen. Zij adviseren meer en brengen je in contact met andere organisaties en/of personen”*

Andere organisaties noemen de onvrede over het proces van subsidieaanvragen en toekenningen. Deels komt dit bij organisaties vandaan die ook vóór de aanscherping van het beleid al in aanmerking zijn geweest met NCDO, maar deels zijn het ook recent gestarte organisaties die van mening zijn dat er wel heel erg veel vragen worden gesteld. Ervaren organisaties vinden de verantwoordingsdrift teveel doorgeschoten:

- *“heel erg Nederlands. Dan moet je bonnen en offertes overleggen. Daar hebben ze in Ghana nog nooit van gehoord”*

Andere organisaties begrijpen heel goed dat een strakke verantwoording nodig is. Maar ook zij zijn van mening dat er sprake is geweest van een abrupte overgang in de subsidieregels, en dat is voor sommige organisaties *“wel even slikken is geweest”*, aldus één van de geïnterviewden.

Betrokkenheid subsidieproject groot

Aan de organisaties is vervolgens een aantal stellingen voorgelegd met uitspraken over de betrokkenheid en uitvoering van hun (meer recent) uitgevoerde project. Daaruit blijkt dat een ruime meerderheid van de ondervraagde organisaties (85%) het eens is met de stelling ‘ik ben nog steeds betrokken bij het project (van destijds)’. Voor organisaties die vaker een subsidieaanvraag hebben gedaan geldt dat nog iets vaker dan voor de organisaties die één keer subsidie hebben aangevraagd. Een ruime meerderheid is van mening dat vrijwel alle doelen zijn bereikt (71%) en dat de resultaten van het project blijvend zijn (83%). In beide gevallen zijn de organisaties die vaker een subsidietraject hebben doorlopen vaker deze mening toegedaan. Dat geldt ook voor de stelling dat ‘zonder subsidie het project nooit van de grond was gekomen’. Ook organisaties die ontwikkelingssamenwerking als hoofdtak hebben (en zelfstandig zijn) zijn positiever over het bereiken van de doelen en de duurzaamheid van de resultaten dan organisaties die niet zelfstandig zijn en/of ontwikkelingssamenwerking niet als hoofdtak hebben.

Ruim eenderde erkent problemen gedurende uitvoering

Voor 36% van de ondervraagde organisaties is het project niet geheel vlekkeloos verlopen. Organisaties die meer ervaren zijn in het doorlopen van subsidietrajecten zijn vaker de mening toegedaan dat ‘het project nagenoeg vlekkeloos is verlopen’ dan organisaties die minder ervaring hebben met subsidieaanvragen (71% tegenover 60%). Hetzelfde geldt voor organisaties die ontwikkelingssamenwerking als hoofdtak hebben. Verder is een ruime meerderheid van de ondervraagde organisaties het oneens met de stelling dat ‘er in de toekomst veel geld nodig is om de resultaten van het project te onderhouden’. Kennelijk is men positief gestemd over de duurzaamheid van de resultaten.

4.3 Hoe werken organisaties?

Eén van de onderzoeksvragen luidt hoe organisaties werken.

Daartoe is in de vragenlijst een heel aantal vragen gesteld over hoe de organisaties hun projecten uitvoeren. Doen ze dat zelf, maken ze projectplannen, evalueren ze hun projecten en kunnen ze de plannen en tijdsplanning realiseren? Deze paragraaf gaat in op de antwoorden van de organisaties op deze vragen.

Driekwart maakt projectplan

Driekwart van de ondervraagde organisaties maakt een projectplan. Een deel (17%) doet dat soms wel en soms niet, en een klein percentage (6%) geeft aan niet een projectplan te maken. De reden waarom zij dat niet doen is veelal gelegen in het feit dat de lokale uitvoerder het plan maakt:

- “alle plannen worden uit Burkino aangedragen, wij proberen ze alleen uit te voeren”
- “anderen dit plan dragen en wij die dan steunen”
- “projectplan wordt door lokale uitvoerder/community gedaan”

Opvallend is dat de relatief ‘jonge’ organisaties – organisaties vanaf 2005 - iets vaker een projectplan maken dan de organisaties die al wat langer bestaan (81% en 70% tegenover 76% gemiddeld). Mogelijkerwijs heeft dit te maken met het feit dat de ‘jongere’ organisaties meer gewend zijn aan het opstellen van ondernemersplannen etc. Het kan ook zijn dat zij zich door de (aanscherping van de) beoordelingscriteria genoodzaakt zien te werken met een projectplan. Een combinatie van beide factoren is uiteraard ook mogelijk.

Projectpartner speelt een belangrijke rol

Gezien het bovenstaande is het niet verrassend dat op de vraag of ze in overleg of in samenwerking met de projectpartner in het ontwikkelingsland een projectplan opstellen de organisaties vrijwel allemaal (90%) ‘ja’ antwoorden. Slechts enkele organisaties geven aan dat niet te doen. Redenen die hiervoor worden gegeven zijn:

- “de projectpartner is alleen betrokken bij de keuze van het project”
- “dit gebeurt door onze landelijke organisatie”
- “het gaat via bemiddeling van een organisatie als Edukans”

Dat de projectpartner een belangrijke rol speelt blijkt ook uit het feit dat de meeste organisaties aangeven dat er wel een behoeftenonderzoek wordt uitgevoerd (90%). De helft doet dat echter niet zelf maar de lokale projectpartner.

Vooraf contact met scholen en lokale leiders

Organisaties geven aan het meeste contact te hebben met ‘scholen’ en ‘lokale leiders’ in het ontwikkelingsland. Bijna tweederde van de organisaties heeft vaak of regelmatig contact met een school in het ontwikkelingsland. Ruim 60% heeft vaak of regelmatig contact met lokale leiders in het ontwikkelingsland. Meer dan 40% van de ondervraagde organisaties geeft aan regelmatig contact met een ‘dorpsraad’, ruim een derde heeft dat ook met de ‘overheid’ in het ontwikkelingsland.

Contacten staan los van hoofdtak, ervaring en leeftijd organisatie

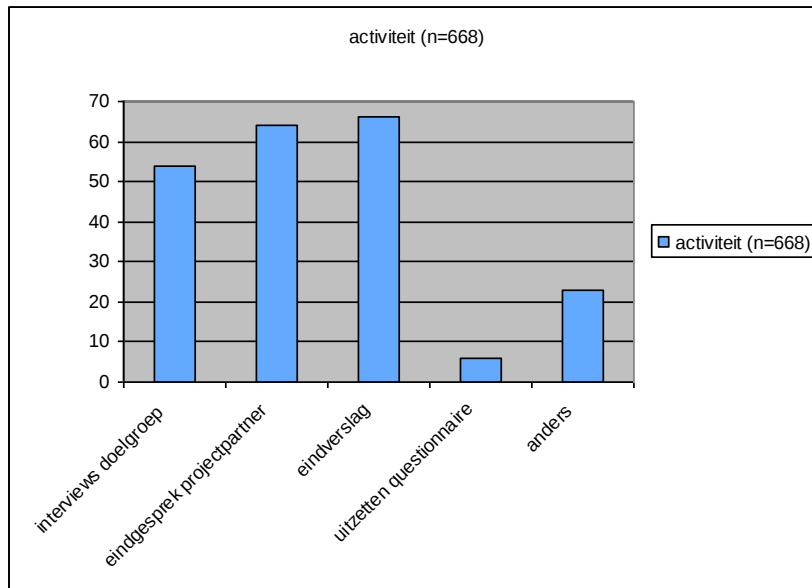
Het maakt voor de contacten weinig uit of organisaties ontwikkelingssamenwerking wel of niet als hoofdtak hebben, en of organisaties meer of minder ervaren zijn in het doorlopen van subsidieaanvragen. Ook als

organisaties al langere tijd bestaan hebben ze niet vaker contact met een bepaalde instantie of personen in het ontwikkelingsland.

Projectevaluatie

Meer dan de helft van de ondervraagde organisaties geeft aan diverse activiteiten uit te voeren om hun project te evalueren. Het betreft hier veelal reguliere activiteiten die ook vereist zijn voor de verantwoording van de subsidie. In grafiek 4.6 is te zien welke activiteiten worden uitgevoerd

Grafiek 4.6 Uitgevoerde activiteiten (in %, n=668)

Gezien het feit dat een eindverslag vereiste is voor de subsidieverantwoording is het opvallend dat ongeveer eenderde van de ondervraagde organisaties aangeeft geen eindverslag op te stellen als evaluatie van hun project. Verwacht zou kunnen worden dat vooral de recent gestarte organisaties dit vaker meenemen in hun werkwijze. Dit blijkt echter niet het geval te zijn. Dit is wel het geval bij het houden van interviews/contact met de doelgroep. Organisaties die recent zijn gestart in het veld maken hier meer gebruik van dan organisaties die al veel eerder van start zijn gegaan.

Optimisme over eigen realisaties

Aan de organisaties is gevraagd of zij over het algemeen hun activiteiten kunnen realiseren en of zij de activiteiten ook volgens hun tijdsplanning kunnen realiseren. Meer dan de helft van de organisaties (55%) geeft aan de activiteiten over het algemeen altijd te kunnen realiseren. Een eveneens aanzienlijk percentage – 44% - geeft aan ‘soms wel, soms niet’ de activiteiten te kunnen realiseren. Organisaties zijn een stuk minder optimistisch over het realiseren van de activiteiten volgens hun eigen tijdsplanning. Iets meer dan een kwart (28%) geeft aan dit altijd te kunnen realiseren, maar volgens 63% lukt het ‘soms wel, soms niet’ de activiteiten volgens hun tijdsplanning te realiseren. Zo’n 8% lukt het niet om de planning te realiseren.

In de interviews wordt vaak uitgebreid verwoord welke problemen men allemaal tegenkomt. Problemen (en daardoor vertraging) hebben te maken met uiteenlopende redenen: een onbetrouwbare projectpartner, administratie waar projectpartners niet mee uit de voeten kunnen, moeilijk te verzamelen materialen, onbetrouwbaar 'werkvolk', het verschil in kennisniveau, onvoldoende kennis van de lokale materialen, het moeilijk op afstand kunnen controleren, de taal etc.:

- "we wilden bouwen met het zand van het strand, maar daar bleken ze het zout niet uit te halen. Dus toen de regenfase aanbrak waren we terug bij af"
- "we wilden rijst verbouwen, maar in het eerste seizoen is er veel te veel regen gevallen, dus is de hele oogst mislukt"
- "we hadden matrassen geregeld, maar de bevolking wilde daar helemaal niet op slapen, die wilde gewoon matjes"
- "de projectpartner is er vandoor gegaan met het geld"
- "onze partner zei dat alles in orde was, maar er werd helemaal niet gebouwd"
- "wij vinden de rapportages soms erg summier, en willen ook wel vaker rapportages, maar dat is kennelijk allemaal erg lastig"

Ook is gevraagd of de activiteiten over het algemeen leiden tot het effect wat ze voor ogen hadden met het project. Gevraagd is naar effecten als 'toegang tot het onderwijs voor kinderen' of 'inkomensverbetering voor mensen'. Ook hier is een ruime meerderheid positief: 67% geeft aan dat de activiteiten altijd tot het gewenste effect leiden.

Ervaring met subsidieaanvragen speelt rol bij realiseren activiteiten en gewenste effecten

De ervaring die organisaties hebben met het aanvragen van subsidie speelt een belangrijke rol in het realiseren van activiteiten. Organisaties die vaker subsidies hebben aangevraagd geven vaker aan dat zij slagen in het realiseren van de activiteiten dan de organisaties die één keer subsidie hebben aangevraagd (64% tegenover 55% gemiddeld). Ook zijn zij positiever over het gewenste effect van hun activiteiten: 77% tegenover 67% gemiddeld is van mening dat de activiteiten over het algemeen tot het gewenste effect leiden. Ook organisaties die ontwikkelingssamenwerking hebben als hoofdtaak en zelfstandig zijn, zijn vaker optimistisch over de gewenste effecten (71% tegenover 67% gemiddeld).

De eerder geciteerde problemen die organisaties noemen in de uitvoering van hun projecten maakt dat zij leren van hun eerdere ervaringen. Organisaties die dus al vaker projecten (al dan niet met subsidie) hebben gedraaid in een ontwikkelingsland hebben een voordeel ten opzichte van 'nieuwe' organisaties in het bereiken van hun doelen en gewenste effecten. Het volgende citaat is typerend voor de organisaties die vaker projecten hebben uitgevoerd: "*wij zijn door schade en schande wijzer geworden*".

Landen en thema's behoorlijk stabiel

De landen en thema's waarop subsidieaanvragen en projecten zich richten zijn behoorlijk stabiel in de loop der tijd. Slechts een kwart van de organisaties geeft aan wel eens van land te zijn veranderd. De meest genoemde reden hiervoor is dat zij van mening zijn dat de hulp in andere landen meer noodzakelijk bleek. Nog minder organisaties zijn weleens van thema veranderd: slechts 17% geeft aan van thema te zijn veranderd. De meest genoemde reden hiervoor is dat door de toegenomen kennis en ervaring hun inzicht is veranderd.

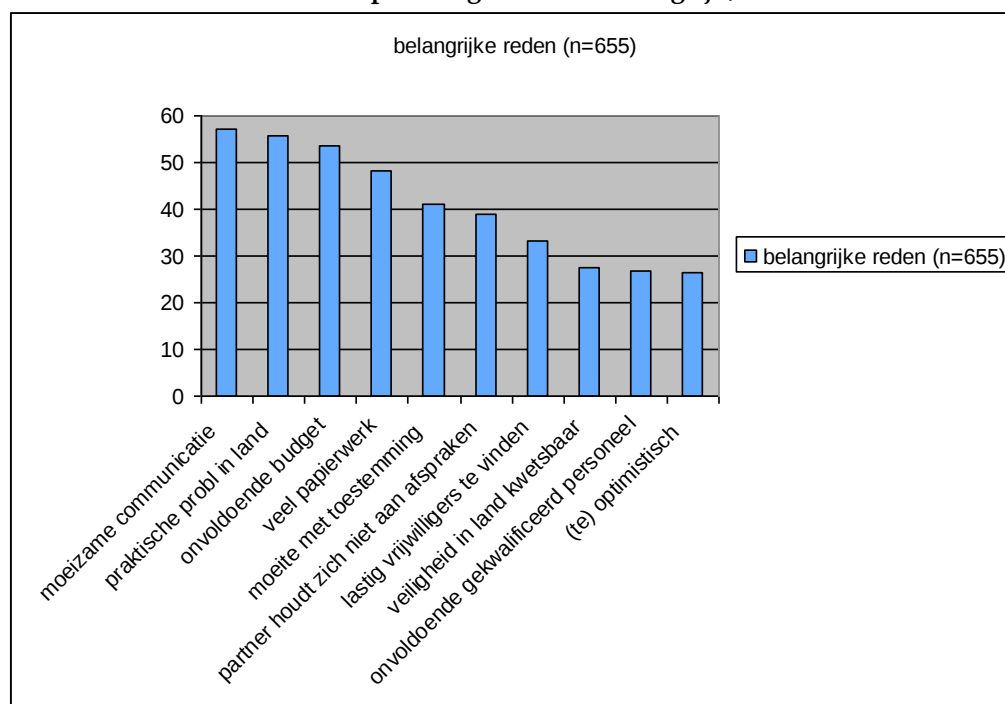
Uit de interviews met organisaties wordt duidelijk waarom zij niet snel van land of thema veranderen. De belangrijkste reden is dat men 'gehecht' raakt aan het land waar men werkt en de aard van de werkzaamheden. Organisaties bouwen contacten op in een land, en over het algemeen leidt dit tot een grote betrokkenheid, waardoor men niet snel geneigd is te veranderen. Daarnaast bouwt men expertise op over het land en de gebruiksregels, en over de aard van de werkzaamheden:

- *"we weten nu precies hoe we aardbevingsproof moeten bouwen"*
- *"voor onze contactpersoon heeft het land geen geheimen meer. We weten precies wat we moeten doen"*

4.4 Belemmeringen in werkwijze

Aan de organisaties is een aantal stellingen voorgelegd met redenen waarom activiteiten of planningen niet gerealiseerd kunnen worden. Zij konden bij elk van deze stellingen aangeven of dit voor hen een belangrijke of minder belangrijke reden was. In grafiek 4.7 is te zien welke redenen belangrijk zijn voor organisaties om hun activiteiten en planningen niet te kunnen realiseren.

Grafiek 4.7 Belangrijke redenen voor het niet kunnen realiseren van activiteiten en planning (% (zeer) belangrijk, n=655)

Communicatie met projectpartner grootste struikelblok

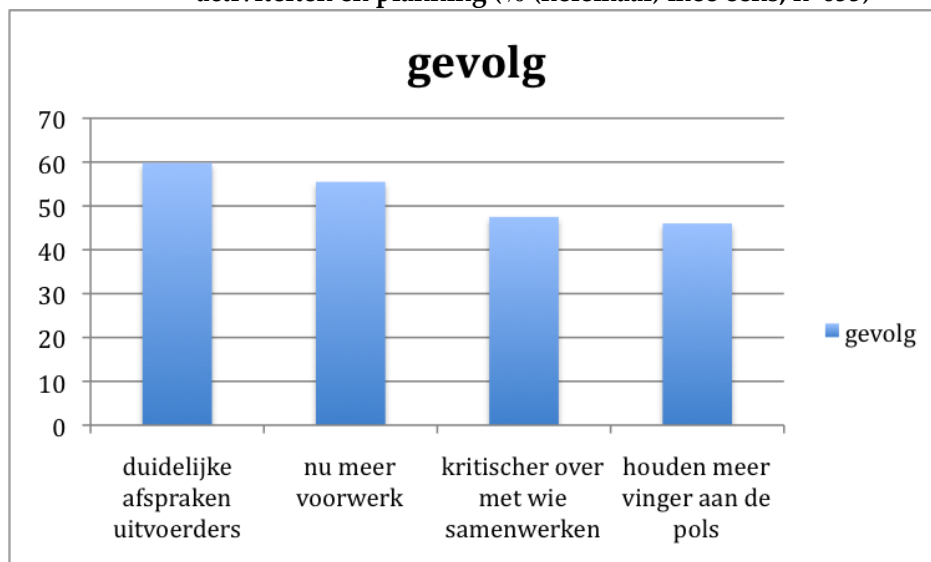
Zoals te zien is in de grafiek geeft meer dan de helft van de organisaties (57%) aan dat er soms sprake is van een moeizame communicatie met de projectpartner in het ontwikkelingsland. Ook voor meer dan de helft van de organisaties zijn redenen als 'praktische problemen in het ontwikkelingsland' en 'onvoldoende budget' belangrijk voor het niet altijd kunnen realiseren van hun activiteiten en planning²⁷.

²⁷ Ook voor de gestopte organisaties zijn 'praktische problemen' en een 'moeizame communicatie met de projectpartner' belangrijke externe redenen om te stoppen als organisatie met ontwikkelingswerk, zie Schulpen & Groot Kormelinck, 2011.

Leereffect zit vooral in duidelijke afspraken en de voorbereiding

In de vorm van stellingen is aan organisaties voorgelegd welke gevolgen er kunnen zijn voor de inrichting en uitvoering van het werk door het niet kunnen realiseren van activiteiten en planning. Organisaties konden aangeven of ze het (on)eens waren met het betreffende gevolg. Uit de antwoorden is af te leiden dat organisaties vooral leren hun werk beter voorbereid en meer gestructureerd in te richten. Zo geeft 60% aan dat ze 'duidelijke afspraken met de uitvoerder maken' en 56% zegt 'we verrichten nu meer voorwerk voordat we een project aangaan'. Ook geeft 48% aan dat 'we veel kritischer zijn geworden met wie we samenwerken in het ontwikkelingsland' en 46% is het eens met de stelling 'we houden nu veel meer de vinger aan de pols gedurende de uitvoering'. In grafiek 4.8 zijn de vier belangrijkste gevolgen opgenomen.

Grafiek 4.8 Vier belangrijkste gevolgen van niet kunnen realiseren van activiteiten en planning (% (helemaal) mee eens, n=655)

Organisaties die weinig ervaren zijn met projecten scoren lager dan gemiddeld op het maken van duidelijke afspraken (49% tegenover 60% gemiddeld). Hetzelfde geldt voor organisaties die ontwikkelingssamenwerking niet als hoofdtaak hebben (44% tegenover 60%). Hieruit valt op te maken dat de leereffecten vooral opgaan voor organisaties die wat meer ervaren zijn en als kerntaak ontwikkelingssamenwerking hebben.

Geen gevolgen voor voortbestaan project en/of organisatie

Een aantal andere gevolgen wordt helemaal niet herkend door organisaties. Zo is het merendeel het oneens met gevolgen als:

'het project heeft het niet overleefd', 'de projectpartner heeft zichzelf moeten opheffen', 'ons werk is door (een) andere organisatie overgenomen' en 'onze Nederlandse achterban was teleurgesteld'. Uit deze antwoorden kan afgeleid worden dat het niet kunnen realiseren van activiteiten en planningen niet direct gevolgen hebben voor het voortbestaan van de organisatie en/of het project.

Organisaties blijven doorwerken, zij het dat ze proberen te leren van de dingen die niet goed zijn gegaan.

Organisaties die weinig ervaring hebben met subsidietrajecten geven vaker aan dat een andere organisatie hun werk overneemt (10% tegenover 4% gemiddeld), hetzelfde geldt voor organisaties die ontwikkelingssamenwerking niet als hoofdtak hebben.

5. Voorlichting en fondsenwerving

Eén van de voorwaarden voor het verkrijgen van subsidie is dat organisaties in Nederland draagvlak zoeken voor hun project en ook zelf fondsen werven voor de uitvoering. Op basis daarvan verstrekt NCDO de subsidie en wordt het bedrag dat organisaties zelf weten binnen te halen door NCDO verdubbeld. De eerste paragraaf gaat in op de voorlichting in Nederland, zoals die door NCDO is geregistreerd. Daarna komt in paragraaf 5.2 de vraag aan bod welke methodes organisaties gebruiken om voorlichting te geven en welke zij effectief vinden als het gaat om fondsenwerving. Paragraaf 5.3 gaat verder in op de fondsenwerving. De paragrafen 5.2 en 5.3 zijn gebaseerd op de antwoorden van de 720 organisaties die mee hebben gedaan aan de enquête.

5.1 Voorlichting in Nederland

Ontwikkeling in voorlichtingsactiviteiten

Gezien het hoofddoel van het programma, het versterken van betrokkenheid bij internationale samenwerking onder lokale publieksgroepen, was het een voorwaarde dat aanvragers voorlichting gaven over hun project in combinatie met fondsenwerving onder lokale publieksgroepen. In de praktijk kwam dit al snel neer op activiteiten die aanvragers bedachten om 'fondsen' in te zamelen: bijvoorbeeld flessenacties, brodenverkoop, inzamelingsacties, verkoop 2^e handsspullen, sponsorlopen etc. De idee daarachter was dat de burger door het geven van geld aan deze 'goede doelen' liet blijken betrokken te zijn bij de internationale samenwerking. NCDO ging ervan uit dat dergelijke activiteiten veel publiciteit genereerden en als gevolg daarvan een bijdrage leverden aan draagvlak voor internationale samenwerking. De nadruk lag hierbij op het aspect 'verbreding' en niet zozeer op 'verdieping' van het draagvlak. In 2003 heeft NCDO haar criteria ten behoeve van de verschillende subsidiecategorieën aangepast en uitgebreid in de zin dat hoe hoger het projectbedrag, hoe meer eisen er werden gesteld aan de kwaliteit en kwantiteit van de voorlichtingsactiviteiten. Pas in 2007 heeft NCDO als onderdeel van haar beleidswijziging meer expliciet eisen gesteld aan de voorlichting en het bereiken van nieuwe doelgroepen²⁸.

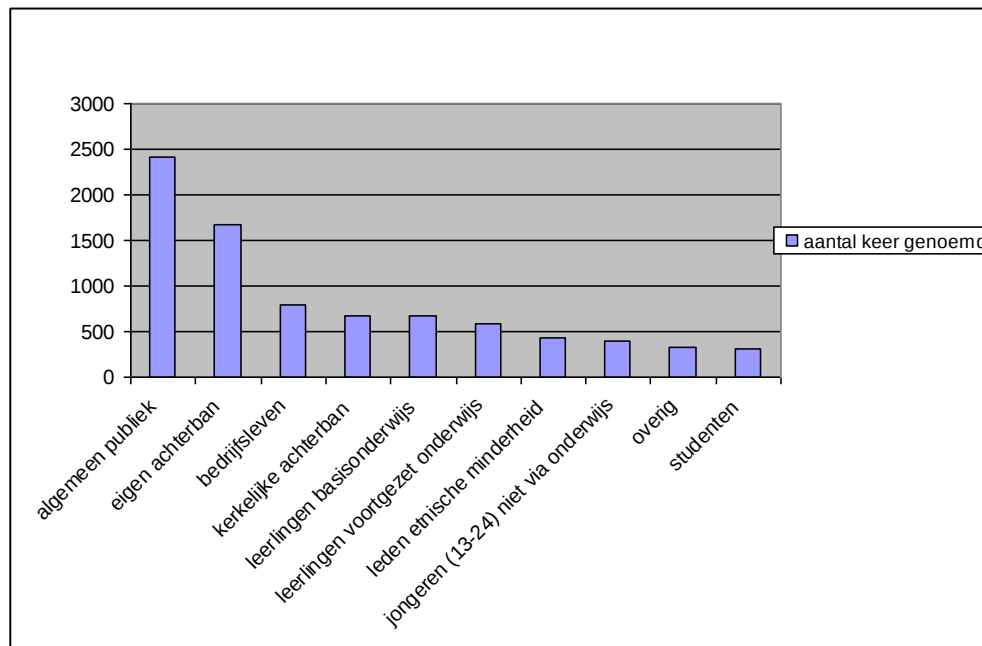
NCDO registreert van de subsidieaanvragen op welke doelgroepen in Nederland de voorlichting zich richt en hoe de spreiding van de voorlichting over Nederland verdeeld is. Hieronder kijken we eerst naar de doelgroepen binnen de voorlichting. Van de periode voor 2000 is de registratie voor wat betreft doelgroep nauwelijks onderscheidend. Vrijwel elke subsidieaanvraag was gericht op het algemeen publiek. We laten deze periode hier verder buiten beschouwing.

²⁸ Ook werden vanaf die tijd binnen het Building Bridges nog hogere eisen gesteld dan binnen het KPA programma, met als doel voorbeelden te genereren voor de reguliere aanvragers binnen de andere programma's.

Doelgroep

De meest geregistreerde doelgroep binnen de voorlichting is het algemeen publiek, gevolgd door de eigen achterban²⁹ en het bedrijfsleven. In grafiek 5.1 is de top 10 opgenomen van het aantal meest genoemde doelgroepen na 2000, zoals door NCDO is geregistreerd. In de grafiek is te zien dat de voorlichting ook veelvuldig gericht is op doelgroepen in het onderwijs. Zo wordt voor veel projecten voorlichting gegeven aan leerlingen in het basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en ook aan jongeren, maar dan niet via de weg van het reguliere onderwijs. In iets mindere mate behoren ook studenten in het MBO, HBO en WO regelmatig tot de doelgroep van de voorlichting.

Grafiek 5.1 Top 10 doelgroepen van voorlichting na 2000 (n=4.475)

In de loop der tijd aandacht voor meer doelgroepen binnen de voorlichting

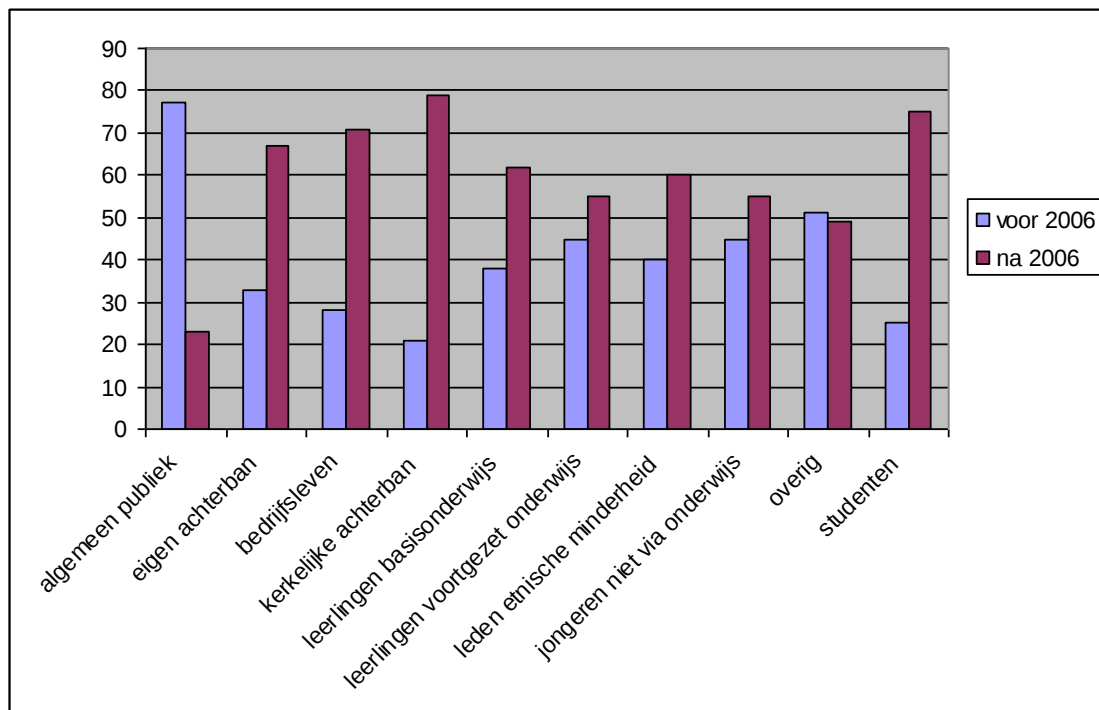
Ongeveer tweederde (63%) van de voorlichting is gericht op meer dan één doelgroep, waarbij twee of drie doelgroepen het meest voorkomt. Deze ontwikkeling wordt in de loop der tijd sterker. Na 2005 is de voorlichting vaker dan daarvoor gericht op drie of meer dan vier doelgroepen. Deze ontwikkeling past in het geschetste beeld van de ontwikkeling van de voorlichting. Er werden steeds meer eisen gesteld aan het versterken van het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking binnen Nederland. Organisaties die een subsidieaanvraag deden, besteden hier in de loop der tijd meer aandacht aan en trachten verschillende groepen te bereiken door het geven van voorlichting. Uit de interviews met organisaties wordt duidelijk dat de voorlichting inderdaad vaak hand in hand gaat met de fondsenwerving. Organisaties bedenken activiteiten om fondsen mee te werven, en proberen daarmee tegelijkertijd aandacht te vragen voor – en voorlichting te geven over – hun project.

²⁹ De eigen achterban is een categorie die in de administratie werd gebruikt voor niet-levensbeschouwelijke organisaties met een (vast) donateursbestand.

Doelgroepen verschillen in loop der tijd

Tussen 2000 en 2006 waren heel veel subsidieprojecten volgens de registratie gericht op het algemeen publiek, na 2006 veel minder. Naar alle waarschijnlijkheid spelen hier twee ontwikkelingen een rol. Enerzijds is in de loop der jaren de registratie preciezer geworden en is er beter geregistreerd op welke doelgroepen de voorlichting zich richt. Anderzijds is ook de ontwikkeling in de (hogere) eisen aan de voorlichting debet aan deze verandering. Zo is er na 2006 een sterke toename te zien in de kerkelijke achterban als doelgroep (zie grafiek 5.2). Maar ook studenten, het bedrijfsleven en de eigen achterban zijn na 2006 vaak de doelgroepen van de voorlichting. Leerlingen in het basisonderwijs en het voortgezet onderwijs zijn de loop der tijd ook vaker als doelgroep aangemerkt om voorlichting te geven over het subsidieproject.

Grafiek 5.2 Voorlichtingsgroepen in Nederland vanaf 2000: voor en na 2006
(in %, n=4.788)

Meeste voorlichtingsactiviteiten in Zuid-Holland

De meeste voorlichting wordt gegeven in de provincie Zuid-Holland (22%), gevolgd door Noord-Holland (15%) en Noord-Brabant (14%). Gelderland en Utrecht volgen respectievelijk op plaats vier en vijf. Deze volgorde is redelijk stabiel in de loop der tijd. In de laatste jaren is te zien dat de voorlichting zich vaker concentreert op Nederland in het algemeen, ten koste van de activiteiten in Noord-Holland en Noord-Brabant. Dit heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de toename van het aantal websites dat organisaties inzetten voor het geven van voorlichting over hun organisatie en de projecten.

5.2 Methodes van voorlichting

1. Inzet en beoordeling effectiviteit

Een beproefd concept van voorlichting is het maken en verspreiden van een nieuwsbrief. In de enquête voor organisaties is allereerst gevraagd of organisaties of particulieren over een nieuwsbrief beschikken, en aan hoeveel mensen zij deze verspreiden. Naar de frequentie van verspreiding is niet gevraagd.

Meerderheid verspreidt nieuwsbrief

Bijna 70% van de ondervraagde organisaties maakt gebruik van een nieuwsbrief voor het geven van voorlichting. Bijna één op de drie (31%) zegt geen nieuwsbrief te hebben. Het betreft hier vaker organisaties die ontwikkelingssamenwerking niet als hoofdtaak hebben (43%) en organisaties die al sinds lange tijd actief zijn op de markt - voor 1995 - (38%).

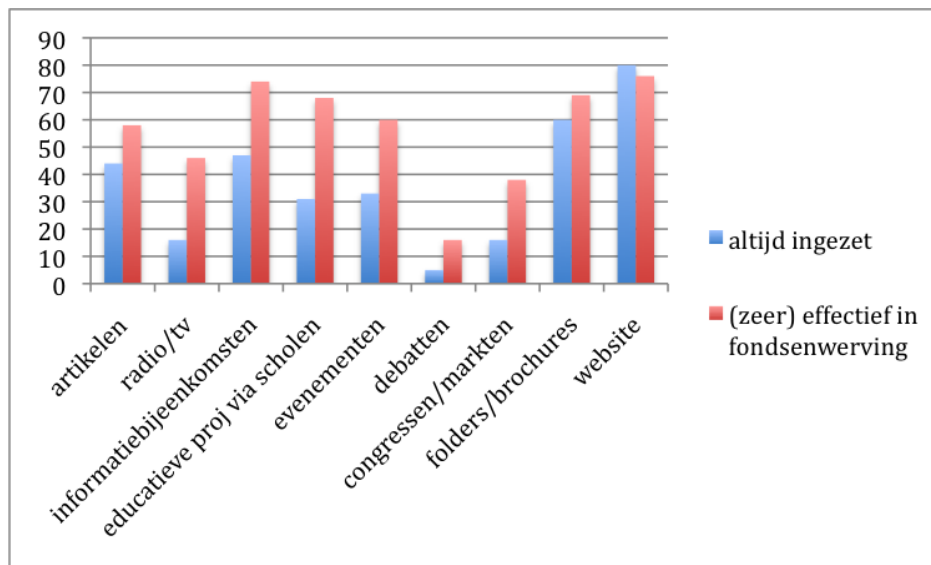
Nieuwsbrieven niet op zeer grote schaal verspreid

Aan de organisaties die aangeven een nieuwsbrief te hebben is ook gevraagd aan hoeveel mensen zij hun nieuwsbrief versturen. Iets meer dan eenderde (37%) verstuurt een aantal van 10 tot 200 nieuwsbrieven per keer. Nog eens eenderde (32%) verstuurt tussen de 200 en 500 nieuwsbrieven, en 30% verstuurt meer dan 500 nieuwsbrieven. Daar zitten soms hele grote aantallen tussen van tussen de 10.000 en 60.000 stuks, dit zijn echter wel uitzonderingen. Aantallen tussen de 1.000 en 2.000 worden door 38 organisaties genoemd en 18 organisaties geven aan tussen 2.000 en 5.000 nieuwsbrieven te versturen.

Website en folders/brochures vaak ingezet

Naast het inzetten van een nieuwsbrief is aan organisaties een aantal voorlichtingsmethodes voorgelegd en gevraagd in hoeverre zij deze methode inzetten bij het geven van voorlichting. Ook is gevraagd hoe effectief zij deze methodes beoordelen als het gaat om fondsenwerving. In grafiek 5.3 zijn de gegevens opgenomen.

Grafiek 5.3 Inzet voorlichtingsmethodes en beoordeling effectiviteit (in %, n=596)*

Het meest gebruikt als voorlichtingsmethode is het aanbieden van een website. Deze methode wordt gevolgd door het maken en verspreiden van folders/brochures, het bijwonen van informatiebijeenkomsten en het schrijven van artikelen. Het schrijven van artikelen wordt vaker gedaan door organisaties die al lange(re) tijd bestaan en door de wat meer ervaren organisaties als het gaat om aanvragen van subsidies. Ook het gebruik van een website komt vaker voor bij de meer ervaren organisaties.

Inzet voorlichtingsmethodes niet altijd overeenkomstig beoordeling effectiviteit

Zoals te zien is in grafiek 5.3 wordt de website, die ook het meest vaak wordt ingezet, ook als het meest effectief beoordeeld als het gaat om fondsenwerving. Vervolgens worden als meest effectief beoordeeld: het bijwonen van informatiebijeenkomsten, het maken en verspreiden van folders/brochures, voorlichting via educatieve projecten op scholen en het bezoeken van evenementen. Er zijn wel verschillen tussen organisaties en de beoordeling van de effectiviteit. Zo zijn de wat 'oudere' organisaties minder positief over de effectiviteit van het bijwonen van informatiebijeenkomsten en het aanbieden van een website dan de meer 'jongere' organisaties.

Desalniettemin kan uit bovenstaande afgeleid worden dat als het gaat om fondsenwerving organisaties in de toekomst vaker informatiebijeenkomsten en educatieve projecten via scholen zouden moeten inzetten.

2. Tijd en middelen

Aan de organisaties is gevraagd hoeveel tijd (per maand) en middelen (per jaar) zij besteden aan voorlichtingsactiviteiten en fondsenwerving in Nederland. Niet iedere organisatie heeft deze vragen kunnen beantwoorden. Tweederde van de ondervraagde organisaties (N=383) kon aangeven hoeveel tijd zij gemiddeld per maand besteden aan voorlichtingsactiviteiten en fondsenwerving, 60% kon dat ook voor de inzet van eigen middelen (N=354).

Meeste organisaties: 10 tot 40 uur per maand

Van de ondervraagde organisaties geeft 29% aan tussen de 10 en 20 uur per maand aan voorlichtingsactiviteiten en fondsenwerving te besteden. Nog zo'n 27% geeft aan tussen de 20 en 40 uur per maand hieraan te besteden. Ongeveer één op de vijf (22%) geeft aan weinig uren per maand aan deze activiteiten te besteden: 0 tot 10 uur. Een klein percentage (8%) besteedt veel tijd aan voorlichting en fondsenwerving: meer dan 100 uur per maand. Daaronder bevinden zich diverse uitschieters die aangeven meer dan 200 uur per maand hieraan te besteden. Diverse organisaties geven aan dat het afhankelijk van het project is hoeveel tijd ze hieraan besteden. Ook kunnen de uren per project flink variëren. Er zijn geen verschillen tussen 'jonge' en 'oude' organisaties en meer of minder ervaren organisaties als het gaat om de inzet van tijd.

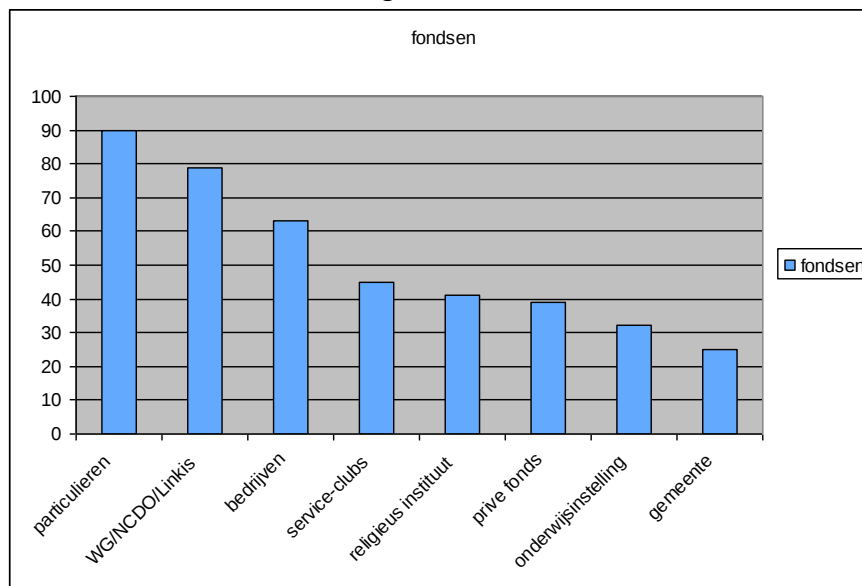
Inzet van eigen middelen varieert

Ruim eenderde (35%) van de ondervraagde organisaties geeft aan tussen de 0 en 500 euro aan eigen middelen in te zetten per jaar voor het uitvoeren van voorlichtingsactiviteiten en fondsenwerving. Daar zitten 12 organisaties tussen die aangeven helemaal niets zelf bij te dragen aan voorlichtingsactiviteiten. Rond de 19% geeft tussen de 500 en 1.000 euro uit aan voorlichtingsactiviteiten en fondsenwerving en bijna eenderde (31%) besteedt per jaar tussen de 1.000 en 5.000 euro. Meer dan 5.000 euro komt minder vaak voor: 15% van de organisaties besteedt meer dan 5.000 euro aan voorlichtingsactiviteiten en fondsenwerving. Daar zitten enkele incidentele uitschieters tussen variërend van 20.000 tot 420.000 euro. Net als bij de inzet van tijd zijn er ook in het inzetten van eigen middelen geen verschillen tussen type organisaties.

5.3 Fondsenwerving

Aan de organisaties is gevraagd hoe zij over het algemeen fondsen werven. Zij konden daarbij verschillende mogelijkheden aankruisen. Uit de antwoorden blijkt dat de belangrijkste bron van inkomsten voor ontwikkelingssamenwerking afkomstig is van particulieren: maar liefst 90% werft via particulieren geld voor hun ontwikkelingswerk en -projecten. Organisaties als NCDO, Wilde Ganzen en/of Linkis komen op een goede tweede plaats (79%), gevolgd door bedrijven (63%), service-clubs (45%) en religieuze instituten (41%). De meeste organisaties werven via vier kanalen fondsen voor de uitvoering van hun werk.

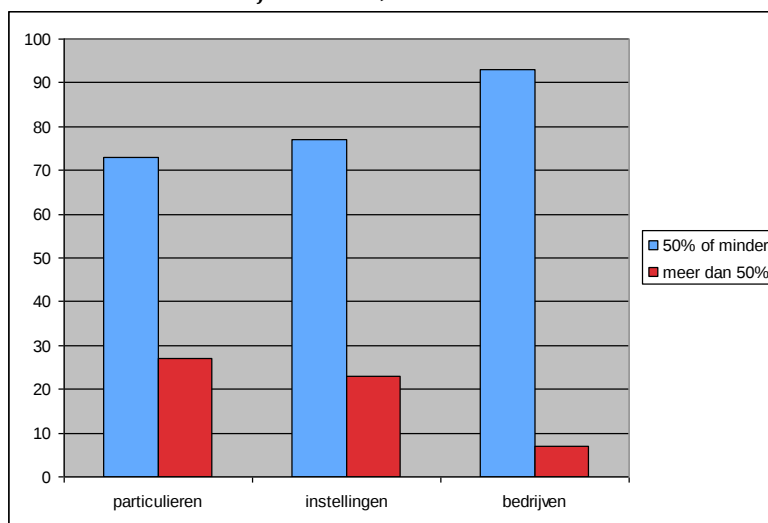
Grafiek 5.4 Fondsenwerving (in %, n=614)

Particulieren en instellingen grootste donateurs

Ook is gevraagd aan de organisaties of zij konden aangeven welk percentage ze uit de verschillende financieringsbronnen halen. Rond de 18% kon deze vraag niet beantwoorden, de overige organisaties (505 in totaal) hebben dat wel gedaan. Uit de gegeven antwoorden kan worden afgeleid dat de organisaties de meeste percentages ophalen bij particulieren, en organisaties en instellingen als Wilde Ganzen, NCDO en/of Linkis (zie grafiek 5.5). Iets meer dan een kwart van de organisaties (27%) geeft aan meer dan de helft van hun inkomsten te verwerven via donaties van particulieren. Een iets kleiner percentages (23%) zegt meer dan 50% van hun inkomsten te verwerven via subsidies van instellingen of organisaties.

Grafiek 5.5 Aandeel fondsenwerving bij particulieren, instellingen en bedrijven (in %, N=475)*

* Ook al hebben in totaal 505 organisaties deze vraag beantwoord, niet alle organisaties hebben voor alle drie categorieën de vraag beantwoord.

Meer dan 90% van de organisaties geeft aan minder dan de helft van hun inkomsten uit het bedrijfsleven te halen. Sterker nog, een substantieel deel van deze 90% - de helft – geeft aan dat zij tussen de 0 en 10% inkomsten verwerven via dit kanaal.

De al langer bestaande organisaties (opgericht voor 1995) zamelen vaker geld in via particulieren dan de recent gestarte organisaties. Hetzelfde geldt voor de organisaties met nog niet zoveel ervaring wat betreft het aanvragen van subsidies. De organisaties die vaker subsidie hebben aangevraagd en de recent gestarte organisaties zamelen juist vaker geld in via subsidies van instellingen of organisaties. Kennelijk weten zij goed de weg te vinden naar de instanties en weten zij ook raad met hoe deze weg te bewandelen.

Fondsenwerving voor eenderde anders dan in het verleden

Voor eenderde van de ondervraagde organisaties is de wijze van fondsenwerving in de loop der tijd veranderd. Zo geeft 41% aan dat zij steeds meer geld van particulieren verwerven. Voor andere organisaties geldt dat zij juist steeds meer geld via subsidies verwerven (35%). Nog eens een derde geeft aan in de loop der tijd meer geld via sponsoring van bedrijven te ontvangen. Voor een klein deel van de organisaties geldt (19 in totaal) dat zij via alle drie kanalen in de loop der tijd meer geld zijn gaan werven.

40% zamelt gemiddeld niet meer in dan € 20.000,- per jaar

Aan de organisaties is gevraagd of zij bij benadering aan konden geven wat zij gemiddeld per jaar inzamelen. Ongeveer tweederde van de organisaties kon dit aangeven. Van hen zegt 40% niet meer dan € 20.000,- gemiddeld per jaar in te zamelen. Rond de 30% zamelt een bedrag in tussen de € 20.000,- en € 50.000,-, en de rest (31%) zamelt per jaar een bedrag in dat gemiddeld boven de € 50.000,- ligt. De meer ervaren organisaties – meerdere subsidietrajecten doorlopen – weten vaker meer geld in te zamelen dan de wat minder ervaren organisaties.

Meerderheid zamelt stabiel bedrag in of weet dit te verhogen

Ruim eenderde van de organisaties (36%) geeft aan dat het bedrag dat zij per jaar inzamelen in de loop der tijd is toegenomen. Een even groot percentage is van mening dat het bedrag ongeveer gelijk is gebleven in de loop der tijd. Een minderheid (21%) geeft aan dat het bedrag in de loop der tijd juist minder is geworden. Organisaties die voor 1995 zijn opgericht vinden vaker dat het bedrag minder is geworden, terwijl organisaties die tussen 1996 en 2005 zijn opgericht juist vaker van mening zijn dat het bedrag meer is geworden in de loop der tijd.

Organisaties verwachten moeilijke toekomst

Ook al gaf de meerderheid aan dat het totale bedrag dat zij in de afgelopen jaren hebben ingezameld steeds gelijk is gebleven of zelfs is toegenomen, dat neemt niet weg dat men zorgen heeft over de toekomst. Aan de organisaties is gevraagd of zij verwachten dat het in de toekomst moeilijker of makkelijker zou worden als het gaat om fondsenwerving. Slechts een enkeling denkt dat het (ook) in de toekomst makkelijk zal zijn om fondsen te verwerven (3%), maar een ruime meerderheid (63%) denkt dat het (zeer) moeilijk gaat worden. Zo'n 29% denkt dat het niet makkelijker, maar ook niet moeilijker wordt. Er zijn geen duidelijke verschillen te zien in type organisaties en de opvatting over de fondsenwerving in de toekomst.

Dat organisaties de toekomst niet rooskleurig inzien, lijkt ook reëel gezien de budgetkorting die recent zijn doorgevoerd voor organisaties die actief zijn in de ontwikkelingssamenwerking.

Economische crisis belangrijkste reden voor moeilijke toekomst

Aan de organisaties is vervolgens ook gevraagd toe te lichten waarom zij denken dat het in de toekomst moeilijker of makkelijker zal worden geld in te zamelen. Voor degenen die denken dat het moeilijker gaat worden in de toekomst wordt de economische crisis verreweg als belangrijkste reden aangevoerd. De volgende toelichtingen getuigen daarvan:

- *“Gezien de economische situatie van dit moment is het moeilijk fondsen te werven bij particulieren als ook bij organisaties”*
- *“Door de crisis zijn de baten hard teruggelopen”*
- *“Gezien de kredietcrisis is het heel moeilijk om bij bedrijven (maar ook particulieren) nog gelden los te peuteren”*
- *“Zolang de financiële toestand niet verbeterd blijft het moeilijk”*

Als tweede meest voorkomende reden waarom organisaties denken dat het in de toekomst moeilijker gaat worden geld in te zamelen wordt de politiek, en in het verlengde daarvan de overheid, genoemd. Door de vorming van het nieuwe kabinet en de ideeën over ontwikkelingssamenwerking denken veel organisaties dat er vanuit de overheid minder geld beschikbaar komt voor ontwikkelingssamenwerking. De subsidie van NCDO zal wegvallen en men verwacht dat het veel moeilijker zal worden subsidies via fondsen en stichtingen te verwerven. De volgende reacties geven hier een beeld van:

- *“Geldkraan wordt door de overheid dichtgedraaid”*
- *“Gezien de komende rechtse coalitie die het mes in subsidies gaat zetten wordt het ons inziens nog moeilijker”*
- *“Met het nieuwe kabinet en de huidige crisis zal het steeds lastiger worden”*
- *“Kabinetsmaatregelen”*

Naast deze twee hoofdredenen vallen nog twee redenen op die organisaties noemen waarom het weleens veel moeilijker kan worden in de toekomst om fondsen te werven. De ene reden heeft te maken met de negatieve berichtgeving rondom de effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking, waardoor volgens organisaties mensen weinig tot geen vertrouwen meer hebben om geld te geven:

- *“Hangt samen met het feit of er aangetoond kan worden waar het geld blijft en of er veel geld aan de strijkstok blijft hangen”*
- *“Negatieve verhalen in de pers over ontwikkelingssamenwerking”*
- *“Door berichtgeving over oneigenlijk gebruik van ingezamelde gelden door andere (grote) organisaties”*
- *“Effectieve ontwikkelingshulp staat maatschappelijk ter discussie”*

De andere reden heeft te maken met het feit dat volgens een heel aantal organisaties er een soort verzadiging optreedt. Er is een veelvoud aan initiatieven, de markt wordt overspoeld met allerlei ‘goede doelen acties’ en de mensen raken ‘geefmoe’, getuige de volgende reacties:

- *“Er zijn teveel organisaties die fondsen werven, particulieren worden overstelpt met aanvragen”*
- *“Er is minder geld beschikbaar en er zijn te veel organisaties die geld vragen”*

- *“Nederland lijkt een beetje geefmoe, steeds meer vissen in dezelfde vijver”*

6. Visie op ontwikkelingssamenwerking en kennisbehoefte

Dit hoofdstuk gaat in op de visie van organisaties op ontwikkelingssamenwerking en hun kennisbehoefte, en waar deze op is gebaseerd. Ook komt in dit hoofdstuk de toekomst van de ontwikkelingssamenwerking (en de organisatie zelf) aan bod en welke lessen er volgens de organisaties getrokken kunnen worden uit hun werkzaamheden tot nu toe in ontwikkelingslanden.

Het hoofdstuk is gebaseerd op interviews met vertegenwoordigers van organisaties (23 in totaal)³⁰. De precieze verantwoording van de selectie van organisaties is te vinden in bijlage.

Typering organisaties

Uit de interviews blijkt dat we drie typen organisaties kunnen onderscheiden:

- organisaties die zelf actief zijn in de uitvoering van projecten en regelmatig in het ontwikkelingsland zelf bivakkeren;
- organisaties die een contactpersoon (Nederlands), coördinator of projectpartner in het land zelf hebben die zorg dragen voor de uitvoering van het project. Af en toe reizen deze organisaties af naar het ontwikkelingsland, zij hebben wel veel contact met uitvoerder;
- organisaties die puur gericht zijn op fondsenwerving in Nederland, de uitvoering van projecten doen zij niet zelf.

Naast deze driedeling is er ook een verschil tussen organisaties die al wat langer meedraaien in de markt (en meestal ook meerdere projecten hebben gedraaid) en organisaties die pas recent gestart zijn (en vaak pas één project hebben uitgevoerd). Zoals we in het vervolg van het hoofdstuk zullen zien, is het verschil tussen deze 'meer en minder ervaren' organisaties vaker reden om van elkaar te verschillen van opvatting dan de verschillen in type organisatie.

6.1 Ontwikkelingssamenwerking: verwachtingen en visie

1. Verwachtingen van ontwikkelingssamenwerking

In de interviews is gevraagd naar welke ideeën en verwachtingen de organisaties hadden omtrent ontwikkelingssamenwerking toen ze ermee begonnen. Uit de reacties van de geïnterviewden valt op te maken dat deze ideeën en verwachtingen veel te maken hebben met de start of oorsprong van de organisatie, zoals hieronder is te lezen.

Merendeel heeft organisatie 'overgenomen' en wil hulp bieden

Het merendeel van de geïnterviewden (16/23) heeft het stokje (bestuurslid of voorzitter van een stichting) overgenomen van iemand anders (12/16) of is via familie in aanraking gekomen met ontwikkelingshulp (4/16), en heeft daar een structuur voor opgezet dan wel gecontinueerd. Deze personen zijn gemotiveerd om het werk voort te zetten dat door iemand anders is opgebouwd. De verwachtingen

³⁰ Aangezien het hier om kleine aantallen gaat zullen geen percentages worden vermeld, maar absolute aantallen. Een notatie van 15/23 houdt in dat 15 van de in totaal 23 geïnterviewde organisaties aangeven dat het gevraagde geldt.

hebben meestal te maken met ideële doelstellingen, als volgt verwoord door enkele geïnterviewden:

- *“iets doen voor arme mensen in ontwikkelingslanden”*
- *“dat de mensen daar er beter van worden”*
- *“kennis en ervaring delen met mensen in ontwikkelingslanden, zodat ze zelf verder kunnen”*

Maar ook het financieel steunen van een lokale gemeenschap of projecten worden genoemd als reden om te starten met ontwikkelingssamenwerking. Voor twee organisaties blijkt ontwikkelingssamenwerking niet de hoofdtaak van hun organisatie. Zij hebben een project uitgevoerd omdat ze met hun stichting of organisatie een goed doel wilden steunen.

Geïnterviewden die zelf een organisatie hebben opgericht (7/23) doen dit ook omdat ze op de een of andere manier in aanraking zijn gekomen met een ontwikkelingsland (via vakantie of werk) en hebben bedacht iets te kunnen betekenen voor de mensen aldaar. Ook zij hebben over het algemeen een ideële verwachting:

iets te kunnen betekenen voor een lokale gemeenschap in een ontwikkelingsland.

2. Visie op ontwikkelingssamenwerking

Verder is in de interviews gevraagd naar de visie van organisaties op ontwikkelingssamenwerking, vertaald in waar zij positief over zijn als het gaat over ontwikkelingssamenwerking en waar zij kritische vragen over hebben.

Organisaties positief over kleinschaligheid

Organisaties noemen diverse aspecten waar zij positief over zijn. Eén aspect komt herhaaldelijk terug en dat is die van de kleinschaligheid. Veel organisaties waarderen dit aspect van deze vorm van ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast worden aspecten genoemd als:

- *“bijna al het geld gaat naar het project zelf”*
- *“het creëert een vorm van bewustwording, zeker als je een keer echt in een ontwikkelingsland bent geweest”*
- *“het betrekken van de jeugd bij activiteiten om geld in te zamelen voor ontwikkelingssamenwerking is heel positief”*
- *“je ziet snel resultaten met kleinschalige projecten, en de betrokkenheid is groot”*

Ontwikkeling in visie op ontwikkelingssamenwerking

De visie op ontwikkelingssamenwerking is ook in ontwikkeling, zo valt in een heel aantal interviews te beluisteren. Vooral ervaren organisaties zien een verschuiving van het puur traditionele ontwikkelingswerk als scholen bouwen en putten slaan, naar meer hulp gericht op vaardigheden en het toerusten van de lokale bevolking met kennis en vaardigheden. In de woorden van één van de geïnterviewden: *“het moet gaan om samenwerking, en niet om alleen maar hulp”*. Een ander verwoordt dat als volgt: *“de lokale mensen het zelf laten doen, en niet voor hen denken”*. De ervaren organisaties hebben zelf aan den lijve ondervonden dat er geen sprake moet zijn van éénrichtingsverkeer, maar dat projecten geïnitieerd, gedragen en gesteund moeten worden door de lokale bevolking. Of zij hiertoe gekomen zijn doordat NCDO gaandeweg steeds meer eisen is gaan stellen aan de subsidieaanvragen of dat organisaties zelf hiertoe zijn gekomen, is op basis van dit onderzoek niet vast te

stellen. Organisaties zelf neigen naar het laatste: zij zijn van mening dat zij door schade en schande wijzer zijn geworden, en niet zozeer door de beleidswijziging 'an sich'.

Kritische vragen over de grote gesubsidieerde organisaties...

Gezien het positieve beeld van de organisaties over de kleinschaligheid van het programma KPA gaan de kritische vragen dan ook vooral over de grote(re), door de overheid gesubsidieerde organisaties. Een aantal geïnterviewden is hier uitgesproken negatief over:

- *"de kosten en het aantal mensen dat werkt bij de grote organisaties staan in geen verhouding tot de ontwikkelingstaak"*
- *"kleinschaligheid is effectief, en staat in schril contrast met de grote projecten (van de grote organisaties). Die worden van bovenaf opgelegd en dat werkt niet"*
- *"kleinschalige initiatieven zijn goede zaak, via de overheid verzandt het in de bureaucratie van de landen zelf"*

Geïnterviewden geven aan dat deze grote gesubsidieerde organisaties alleen maar de discussie voeden over de geringe effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking. Er wordt veel geld uitgegeven, maar het is de vraag waar dat geld precies terecht komt en of de mensen in het ontwikkelingsland hierbij gebaat zijn³¹.

6.2 Nut en noodzaak van kennis

Voor NCDO is de visie op de kennisbehoefte een belangrijk onderwerp. NCDO is per 1 januari 2011 verder gegaan als kennisinstituut en wil graag inzicht in wat organisaties hebben aan kennis over ontwikkelingssamenwerking als ze starten, welke kennis ze hebben gemist toen ze startten, en of er ook behoefte is aan ondersteuning of kennisdeling op dit gebied. In de interviews is uitgebreid op deze onderwerpen ingegaan.

1. Kennis over ontwikkelingssamenwerking

Weinig kennis over ontwikkelingssamenwerking bij de start

Uit de interviews blijkt dat veel mensen bij de start van hun project weinig kennis hadden over ontwikkelingssamenwerking. Wel geeft een heel aantal organisaties (7/23) aan dat er inhoudelijke kennis aanwezig was bij henzelf of bij één van de bestuursleden omtrent financiën, organisatie(kunde), bouwkunde, HRM en in een enkel geval ook specifieke kennis over ontwikkelingssamenwerking, maar voor het merendeel geldt dat zij vrijwel blanco de wereld van de ontwikkelingssamenwerking zijn binnengestapt. Enkele geïnterviewden (5/23) zijn ook van mening dat de benodigde kennis ook alleen kan worden verkregen door het te doen.

Vorbereiding via voorganger(s), contacten en bijeenkomsten

De voorbereiding van projecten en de uitvoering ervan komt op verschillende manieren tot stand. Zoals eerder al is besproken is een aantal organisaties 'overgenomen'. De betreffende voorganger blijkt een belangrijke bron voor de voorbereiding van het project, maar ook voor specifieke informatie over het

³¹ Uiteraard betreft het hier de mening van respondenten. Er is in dit onderzoek niet gekeken naar de daadwerkelijke effecten van kleinschalige plaatselijke activiteiten.

ontwikkelingsland. Anderen bereiden zich voor door veel in contact met andere organisaties te komen, bijeenkomsten te bezoeken, nieuwsbrieven te lezen en websites te bekijken (8/23). Drie organisaties geven aan bij COS, Dorcas of Wilde Ganzen informatie te hebben ingewonnen, onder andere over het doen van de subsidieaanvraag.

Kennis over regels en gebruiken in betreffende land noodzakelijk....

Ongeveer één op de drie organisaties (7/23) geeft aan dat zij kennis over de specifieke regels en gebruiken hebben gemist toen zij startten met hun project. Zij zouden dit dan ook als een belangrijk advies mee willen geven aan startende ontwikkelingswerkers. Bereid je hier goed op voor, en probeer vooral niet alles tegelijk te doen. Zij adviseren het land zelf ook regelmatig te bezoeken en in contact te komen met iemand die het betreffende land goed kent om de regels en de gebruiken van het land goed te leren kennen. Dat is cruciaal voor het slagen van een project³². Andere organisaties geven aan dat er ook inhoudelijke kennis ontbrak, bijvoorbeeld specifieke bouwweisen als het gaat om aardbevingsgevaar, vulkaanuitbarstingen, of ecologische landbouw.

En goede en betrouwbare contactpersonen

Naast de gebruiken en regels van het ontwikkelingsland zelf is het ook van cruciaal belang goede en betrouwbare contactpersonen te vinden in het land zelf (6/23). Niet alleen voor het leren kennen van de gebruiken en regels, maar ook om projecten goed uit te voeren. Van belang is dat de lokale bevolking de projecten draagt, zij moeten het doen. Diverse organisaties hebben ervaring met contactpersonen waarvan niet duidelijk was wat ze deden en ze daardoor niet goed zicht hadden op de verantwoording van het project. Ook geven organisaties voorbeelden van situaties waarin ze te goed van vertrouwen zijn geweest:

- *“een vriend van mijn contactpersoon is er met het geld voor de school vandoor gegaan. En toen stond de school er, half afgebouwd”*
- *“je moet iedereen controleren, en niet op z’n mooie woorden en ogen vertrouwen. De aannemer had hele mooie verhalen, maar het werkvolk gooide er met de pet naar, en er gebeurde dus niets!”*
- *“ik had al 75% van een machine betaald, bleek die het al 10 jaar niet te doen”*

2. Behoeftte aan ondersteuning

Behoeftte aan ondersteuning ambivalent

Bijna de helft van de geïnterviewde organisaties (11/23) is zeer uitgesproken over de behoefte aan ondersteuning oftewel kennisdeling: zij vinden dit zeer belangrijk. De overige organisaties zijn hier minder uitgesproken over, maar laten blijken niet heel veel behoefte te hebben aan kennisdeling of ondersteuning. Zeker organisaties die al enkele jaren meedraaien denken hun eigen pad en wegen wel te kunnen vinden om in hun kennisbehoefte te voorzien.

De organisaties die uitgesproken positief zijn over het kennisdelen met en leren van elkaar noemen veelal twee hoofdzaken:

³² Ook onder de gestopte organisaties komen deze aspecten aan bod als leerfactoren, zie Schulpen & Groot Kormelinck, 2011.

- verbindingen tot stand brengen
- informatie ontsluiten.

Verbindingen leggen

Voor het leggen van verbindingen zien organisaties enerzijds mogelijkheden om in Nederland verbindingen te leggen, bijvoorbeeld door (netwerk)bijeenkomst te organiseren. Dit kunnen inhoudelijke bijeenkomsten zijn, maar ook bijeenkomsten puur gericht op het leggen van contacten. Organisaties maken hierbij een onderscheid tussen landspecifieke bijeenkomsten, en meer algemene bijeenkomsten over ontwikkelingssamenwerking en het aanvragen van subsidies of het werven van fondsen. Anderzijds zouden de verbindingen ook in het ontwikkelingsland zelf georganiseerd kunnen worden, door organisaties die allemaal werkzaam zijn in het betreffende land daar met elkaar in contact te brengen. Deze suggesties sluiten aan bij de resultaten van een eerder onderzoek van NCDO naar de kennisbehoefte van particuliere initiatieven. Ook daaruit bleek dat workshops en netwerkbijeenkomsten als de meest geëigende methode van kennisoverdracht worden gezien. Activiteiten die praktisch en op uitwisseling gericht zijn, lijken de beste methode voor de op de praktijk gerichte particuliere initiatieven³³.

Ontsluiten van informatie

Een ander belangrijk element van kennisdelen is het ontsluiten van informatie. De organisaties denken dat de overheid dit heel goed zou kunnen faciliteren. Ook bij het ontsluiten van informatie wordt een onderscheid gemaakt tussen landspecifieke informatie en meer algemene informatie over ontwikkelingssamenwerking. Veel organisaties geven aan behoefte te hebben aan een duidelijke en overzichtelijk website, waar gemakkelijk per land informatie kan worden opgezocht, maar bijvoorbeeld ook een overzicht van activiteiten en organisaties die in het betreffende land plaatsvinden, zodat makkelijk verbindingen tot stand kunnen komen. Organisaties geven aan dat een dergelijke website hen veel tijd zou besparen, omdat zij dat soort zaken nu meestal zelf moeten uitzoeken. Deze behoefte aan kennis over de lokale context en de lokale partners kwam ook naar voren in het eerder genoemde onderzoek naar kennisbehoefte. Naast een overzichtelijke website wordt ook het aanbieden van landspecifieke powerpoint presentaties genoemd. Deze zouden bijvoorbeeld gebruikt kunnen worden bij het geven van voorlichting in Nederland (bijvoorbeeld op scholen). Eén van de geïnterviewden blijft overigens kritisch: zij denkt dat het faciliteren van kennis vanuit Nederland bijna niet te doen is: “je moet een tijdje in het land bivakkeren om hun gedachtewereld te leren kennen”.

6.3 Lessen en succesfactoren

Belangrijkste lessen

In de interviews is aan organisaties gevraagd naar wat de belangrijke leerpunten (lessen) zijn geweest in het ontwikkelingswerk dat zij tot nu toe hebben gedaan. Er blijkt een breed palet aan leerpunten te worden genoemd. Uit dit palet vallen vier hoofdpunten te destilleren. Het eerste punt is dat geïnvesteerd moet worden in goede en betrouwbare contactpersonen. Dat wordt enorm belangrijk gevonden voor de uitvoering en slagingskansen van het project. Ten tweede moet je als organisatie

³³ Evaluatiegroep, Kennisbehoefte Particulier Initiatief, Utrecht, 2008.

zorg dragen voor een strakke verantwoording en eisen stellen aan de verantwoording: *“wordt het geld ook gebruikt waarvoor het is verstrekt”*. Een derde punt dat veel genoemd wordt als leerpunt is dat het project ingericht moet worden naar de behoefte van de lokale bevolking en dat gezocht moet worden naar draagvlak onder de lokale bevolking: *“betrek de lokale bevolking bij de inrichting en uitvoering van het project”*. Tot slot is een veelgenoemd punt dat men leert door het te doen. Geadviseerd wordt zelf het land te bezoeken en de mores en gebruiken aldaar te proeven en te ervaren.

Succesfactoren hebben veel te maken met resultaten

Gevraagd naar de succesfactoren reageren vrijwel alle organisaties met het benoemen van behaalde resultaten. Vaak gaat het dan om zaken als: er staat nu een school, er leren 200 kinderen lezen en schrijven op die school. Kinderen die anders geen kansen zouden hebben (bijvoorbeeld weeskinderen, gehandicapte kinderen) hebben door het uitvoeren van het project kans op deelname aan de maatschappij en kunnen zich ontwikkelen. Ook genoemd wordt dat de lokale bevolking nu activiteiten is gaan ontwikkelen die anders niet tot stand zouden zijn gekomen. En dat dat ook voor de komende 20 tot 30 jaar effect heeft. Andere organisaties noemen ook factoren die te maken hebben met effecten in Nederland:

- *“dat iedereen hier in het dorp mee doet om fondsen te werven, zodat wij het project financieel kunnen blijven steunen”*
- *“dat jongeren hier beseffen hoe arm andere mensen zijn in de wereld en hoe zij wonen”*
- *“jongeren op de opleiding (horeca) zijn heel enthousiast, we zijn heel trots op het ingezamelde geld”*

Organisaties beoordelen projecten als zinvol

Gezien het bovenstaande zijn de geïnterviewden zonder uitzondering positief over de gesubsidieerde projecten, en beoordelen deze als uitermate zinvol. Dit valt uiteraard te verwachten aangezien een ieder wel enig resultaat of succes heeft geboekt en het veelal om die reden al als zinvol wordt beschouwd. In de woorden van enkele geïnterviewden:

- *“absoluut zinvol, je ziet dat mensen iets geleerd hebben, en dat werkt weer door in de volgende generatie”*
- *“heel zinvol, mensen hebben echt niets, is heel dankbaar werk”*

6.4 Toekomst en borging

Aan alle organisaties is gevraagd hoe zij de toekomst zien als het gaat om ontwikkelingssamenwerking, en binnen de ontwikkelingssamenwerking de toekomst van de kleinschalige plaatselijke activiteiten.

Minder geld voor ontwikkelingssamenwerking

Geheel in overeenstemming met de reacties die in de enquête te zien zijn (hoofdstuk 5) verwachten veel organisaties dat er minder geld beschikbaar komt voor ontwikkelingssamenwerking. Een enkeling (3/23) is daar ook uitgesproken ontevreden over:

- *“het is kwalijk dat er bezuinigd wordt”*
- *“jammer dat de politiek het anders wil organiseren”*
- *“zeer teleurgesteld in huidige politiek, wordt terugvertaald in beleid NCDO”*

Zoals ook al in het vorige hoofdstuk bleek zijn organisaties van mening het in de toekomst moeilijker zal worden fondsen te verwerven. Uit de interviews wordt duidelijk dan vooral het wegvallen van de subsidies van NCDO door enkelen met argusogen tegemoet wordt gezien. De subsidie van NCDO werkte namelijk *“altijd heel goed in de fondsenwerving. Als een organisatie het bedrag verdubbelt dan moet het wel goed zijn, denken mensen”*, aldus één van de geïnterviewden.

Organisaties onwetend over SBOS

Alhoewel organisaties veelal wel op de hoogte zijn dat in de toekomst de subsidies via NCDO verdwijnen, zo onwetend zijn zij over het nieuwe loket dat zich gevormd heeft per 1 januari 2011. Niet alle organisaties spreken zich hierover uit, maar van degenen die dat wel doen (7/23) weten de meesten niet wat hen na 1 januari te wachten staat. Sommigen zijn onwetend, maar optimistisch:

- *“als het onder dezelfde condities gaat als bij NCDO zal het wel loslopen met de subsidies”*
- *“ik hoop dat het goed gaat werken met SBOS, maar ik ben wel bang dat het allemaal vertraagt”*

Maar anderen hebben helemaal geen idee wat er in de toekomst gaat gebeuren:

- *“jammer dat het ophoudt, we krijgen net een beetje door hoe het werkt, we moeten nog maar zien wat er voor in de plaats komt”*
- *“ik vind de toekomst nog heel onduidelijk”*

De interviews laten echter zien dat ondanks het feit dat men het moeilijk acht en de toekomst vrij ongewis is, de organisaties optimistisch zijn over de eigen slagingskansen.

Particulier initiatief verdwijnt niet

De ervaringen die organisaties in projecten, en daarmee met fondsenwerving, hebben opgedaan maakt dat ze positief zijn over de eigen toekomst als het gaat om kleinschalige particuliere activiteiten. De meeste organisaties denken dat ze ook in de toekomst weer fondsen en particuliere donaties zullen ontvangen (21/23), alhoewel een aantal van hen verwacht dat het wel minder zal zijn (9/21). De volgende opvattingen geven deze verwachtingen weer:

- *“sterk focussen op kleinschaligheid, de komende jaren gaan we gewoon door”*
- *“wij blijven voorlopig wel draaien, financiering wordt wellicht wat lastiger”*
- *“kleinschalige initiatieven zijn zinvol, mensen ook eerder geneigd hiervoor te doneren dan aan de grote organisaties”*
- *“verwachten eerder meer dan minder geld binnen te halen. Het is alleen wel lastig als Den Haag roept dat we het niet moeten doen, dan wordt het lastig mensen te overtuigen wel te geven voor ontwikkelingssamenwerking”*

Eén van de geïnterviewden is van mening dat de fondsenwerving al 20 jaar stabiel is, en dat het ook in de toekomst gewoon zo doorgaat. Een andere geïnterviewde is minder positief, in de zin dat zij als organisatie voor de helft afhankelijk zijn van particulieren en als dat opdroogt er een serieus probleem dreigt.

Ondanks het algemene optimisme over de toekomst van het particuliere initiatief geeft één van de geïnterviewden aan dat de stichting waar hij voor werkt over een

jaar of vijf zal worden opgeheven, *“omdat dan alle scholen van slaapzalen zijn voorzien”*.

Aan motivatie geen gebrek

Gezien het voorgaande is het niet verrassend dat de meeste organisaties zeer gemotiveerd zijn om door te gaan met kleinschalige plaatselijke initiatieven. De meeste geïnterviewden zeggen eerder meer dan minder gemotiveerd te zijn dan toen ze begonnen. Dat heeft veelal te maken met het particuliere karakter van de initiatieven. De meeste organisaties hebben persoonlijk contact in het ontwikkelingsland en zijn daar ook al eens een kijkje wezen nemen. Het zichtbaar maken van de resultaten en de effecten die de initiatieven teweeg brengen maakt dat de motivatie eerder toeneemt dan afneemt. Een enkeling plaatst een kanttekening bij het succes en de motivatie om door te gaan: *“uiteindelijk zal de lokale bevolking het moeten gaan doen, ze moeten niet afhankelijk van ons blijven”*.

Goede resultaten borging voor toekomst

Om in de toekomst ook mee te kunnen blijven draaien in de kleinschalige plaatselijke activiteiten is een enkeling bijzonder uitgesproken. Meer en meer zal er gelet gaan worden op het aantonen en meetbaar maken van de resultaten: *“het moet duidelijk zijn dat de besteding van gelden zinvol is en resultaat oplevert”*.

Bijlage: Onderzoeksverantwoording

In deze bijlage is een verantwoording opgenomen van de drie deelonderzoeken die hebben plaatsgevonden in het kader van het onderzoek '16 jaar Kleinschalige Plaatselijke Activiteiten'. De deelonderzoeken betreffen een dossieronderzoek, een internet-enquête en interviews met (vertegenwoordigers van) organisaties. Achtereenvolgens zullen deze deelonderzoeken worden belicht.

Deelonderzoek I: dossieronderzoek

Registratie van subsidieaanvragen

NCDO houdt sinds het begin van haar subsidietaak de gegevens bij van alle subsidieaanvragen die bij hen zijn ingediend. Deze gegevens worden per aanvraag in een dossier opgeslagen en ook in een database geregistreerd. Sinds 1994 zijn er in totaal 7.737 subsidieaanvragen bij NCDO ingediend volgens de gegevensadministratie. Aangezien een daadwerkelijke dossieranalyse enorm tijdrovend is, is gekozen voor een analyse van de gegevens die in de database zijn geregistreerd. Er zijn globaal twee systemen te onderscheiden: één met gegevens van alle aanvragen tot het jaar 2000 en één met gegevens van aanvragen vanaf het jaar 2000 tot en met 2010. Een systeemwijziging maakt dat deze aanvragen niet in één bestand gezet konden worden, waardoor dus op twee bestanden de analyses zijn uitgevoerd.

Betrouwbaarheid registratiesystemen

Ten aanzien van de betrouwbaarheid moet een onderscheid gemaakt worden tussen de registratie voor en na 2000. Voor 2000 blijken minder gegevens te zijn geregistreerd, maar ook de diversiteit van de registratie was minder. Bijvoorbeeld als het gaat om de doelgroep van de voorlichting werd vrijwel altijd 'algemeen publiek' geregistreerd, terwijl na 2000 ook categorieën als studenten, leerlingen basis- en voortgezet onderwijs, bedrijfsleven etc. veelvuldig zijn geregistreerd. Waar duidelijk is dat de registratie voor 2000 nauwelijks onderscheidend is, wordt dat in de rapportage vermeld. Deze gegevens zijn dan vervolgens buiten beschouwing gelaten.

Bestandsanalyse

In totaal zijn er 7.736 subsidieaanvragen geregistreerd sinds 1994. Voor 2000 betrof het 1.590 aanvragen en vanaf het jaar 2000 tot en met 2010 zijn er van 6.146 aanvragen gegevens geregistreerd. De bestandsanalyse van de kenmerken van de subsidieaanvragen is op deze aantallen gebaseerd. Daarbij is voor het jaar 2010 gebruik gemaakt van de registratie tot en met medio augustus 2010. Er kon echter tot 1 oktober 2010 nog subsidie worden aangevraagd. Dat is ook in grote getale nog gedaan. Tot medio 2010 waren er 267 aanvragen gedaan, daarna zijn er tot 1 oktober 2010 nog 304 aanvragen binnengekomen. In het rapport zijn voor het jaar 2010 alleen de gegevens van de 267 aanvragen meegenomen. Waar relevant wordt wel melding gedaan van de nagekomen aanvragen. De bestandsanalyse is verricht in oktober en november van 2010.

Toetsen van verschillen

In de analyse is gebruik gemaakt van de Chi-kwadraat toets om te bepalen of verschillen op toeval berusten of dat er sprake is van een betekenisvol verschil. Daarbij is een p-waarde van 0,05 gebruikt. De gerapporteerde verschillen (of het ontbreken van verschillen) zijn allen significant. Waar in tabellen er sprake is van een niet significant verschil wordt dat aangeduid met een asteriks (*).

Deelonderzoek II: internet-enquête

Benadering: wie en wanneer?

Om zicht te krijgen op de werkzaamheden van de organisaties is een enquête op internet uitgezet. Deze enquête is verstuurd naar alle organisaties die bij NCDO bekend zijn als subsidieaanvrager. Daarbij is gebruik gemaakt van twee adressenbestanden:

1. een bestand met 1.293 (post)adressen van organisaties en particulieren die voor 2000 een subsidieaanvraag hebben ingediend;
2. een e-mailadressenbestand met 2.160 organisaties en particulieren die na 2000 een subsidieaanvraag hebben ingediend.

De organisaties en personen zijn op verschillende wijze benaderd. Het postadressenbestand heeft een brief gekregen met daarin de link naar de vragenlijst. Het e-mailadressenbestand heeft een e-mail gehad met een uitnodiging de vragenlijst op internet in te vullen met in de e-mail de link naar de vragenlijst. In totaal zijn er dus 3.453 uitnodigingen verstuurd. Dit aantal is beduidend lager dan het totaal aantal aanvragen (7.736). Dit heeft enerzijds te maken met het feit dat organisaties meer dan één aanvraag indienen, anderzijds is niet van alle aanvragers het e-mailadres en/of postadres nog actueel.

Het moment van benaderen lag voor beide adressenbestanden nagenoeg gelijk. Op 14 september is de eerste uitnodiging verstuurd naar het e-mailadressenbestand. De schriftelijke uitnodiging is verstuurd op 15 september. Na ongeveer twee weken is een reminder verstuurd. De reminder naar het e-mailadressenbestand is verstuurd op donderdag 30 september. De reminder van de schriftelijke mailing is verstuurd op dinsdag 5 oktober. Dit heeft iets langer geduurd omdat de adressen van de 'onbestelbaar retour' enveloppen in het bestand zijn verwerkt. Tot donderdag 14 oktober kon de vragenlijst nog ingevuld worden op internet. Daarna is de vragenlijst gesloten.

Respons

Er zijn veel reacties gekomen op de vragenlijst, positief maar soms ook negatief. Ook hebben diverse personen een e-mail gestuurd met een toelichting op hun project, werkzaamheden of organisatie. Verreweg de meeste reacties betroffen echter problemen met het openen van de link op internet. Met vrijwel alle personen die hier melding van maakten is contact opgenomen, en zijn de problemen opgelost. Zij hebben alsnog de vragenlijst in kunnen vullen.

Van de in totaal 3.453 verstuurde brieven en e-mails zijn er 214 onbestelbaar retour teruggekomen (6%). Van de in totaal 3.239 bruikbare adressen hebben 779 personen de enquête op internet ingevuld. Daarvan bleken 59 enquêtes onvolledig te zijn ingevuld en als gevolg daarvan niet bruikbaar voor analyse. In totaal bedraagt de

bruikbare netto respons 720 (22%). In tabel 1 is een overzicht te vinden van de responscijfers.

Tabel 1 Responsoverzicht internet-enquête

Mailing	Verstuurd	Onbestelbaar retour	Netto respons	Respons percentage
Schriftelijk	1.293	181	182	16%
Digitaal	2.160	± 30	538	25%
Totaal	3.453	211	720	22%

De totale respons bedraagt 22% en is vergelijkbaar met andere enquêtes die zijn uitgezet bij organisaties en particulieren in het kader van ontwikkelingssamenwerking. Het aantal 'onbestelbaar retour' is vooral hoog onder diegenen die schriftelijk zijn aangeschreven. Dit heeft naar alle waarschijnlijkheid te maken met de doelgroep en een verouderd postadressenbestand. Het zijn organisaties of particulieren die soms al lang geleden een subsidieaanvraag hebben ingediend en inmiddels niet meer bestaan of actief zijn in ontwikkelingssamenwerking. In dat opzicht is ook het iets lagere responspercentage binnen deze groep niet verbazingwekkend. Het e-mailadressenbestand is wel redelijk actueel. Organisaties worden jaarlijks uitgenodigd voor de KPA/Wilde Ganzendag en in dat kader wordt het e-mailadressenbestand regelmatig geactualiseerd. Het aantal niet (meer) bestaande e-mailadressen was dan ook relatief laag. De mailing heeft een iets hogere respons opgeleverd dan de schriftelijke route.

Representativiteit internet-enquête

Van de aanvragers van subsidie zijn geen populatiekenmerken bekend, waarmee er per definitie niet vastgesteld kan worden of er sprake is van een representatief onderzoek. Daarentegen is wel in de gegevensadministratie geregistreerd voor welke landen organisaties subsidies aanvragen en op welke thema's hun projecten gericht zijn. Voor deze kenmerken kan wel nagegaan worden of de groep die heeft meegedaan aan de enquête afwijkt van de totale groep geregistreerd subsidieaanvragers (tabel 2). Ook is gekeken naar de verhouding van het aantal aanvragers in de enquête voor en na 2000 ten opzichte van het totaal aantal aanvragers (tabel 3).

Tabel 2 **Vergelijking landen en thema's**

Top 10 landen		Top 10 thema's	
Enquête	Gegevens-administratie	Enquête	Gegevens-administratie
Kenia	Kenia	Onderwijs	Onderwijs
Roemenië	Roemenië	Gezondheidszorg	Gezondheidszorg
India	India	Water en sanitatie	Huisvesting
Indonesië	Indonesië	Wees- en straatkinderenzorg	Verantwoord ondernemen
Ghana	Ghana	Huisvesting	Jeugdvoorzieningen
Tanzania	Suriname	Economie & ondernemerschap	Landbouw
Oeganda	Tanzania	Landbouw & visserij	Armoedebestrijding
Zuid-Afrika	Zuid-Afrika	Opbouw maatschappij	Opbouw civil society
Gambia	Oekraïne	Andere thema's	Water en sanitatie
Brazilië	Oeganda		Technologie

Zoals te zien is in tabel 2 blijken de top 5 landen waar de deelnemers aan de enquête zich op richten geheel in overeenstemming te zijn met de landen zoals die voor het totaal aantal aanvragers is geregistreerd. Daarna doen zich wel wat verschillen voor, maar naar alle waarschijnlijkheid kan gesteld worden dat de deelnemers aan de enquête voor wat betreft de landen waar ze in opereren een redelijke afspiegeling vormen van het totaal. Voor de thema's is het iets minder goed vast te stellen. Wel is het zo dat ook van deze aanvragers verreweg de meesten zich richten op de twee thema's Onderwijs en Gezondheidszorg. Ook in dit opzicht vormen de deelnemers aan de enquête een redelijke afspiegeling van het totaal. Voor wat betreft de overige thema's is de volgorde en overeenkomst minder nauwkeurig, maar deels heeft dit ook te maken met de wijze van registratie in het systeem.

Voor wat betreft de verhouding van het aandeel aanvragers voor en na 2000 blijken de deelnemers aan de enquête overeen te komen met het totale aandeel aanvragers voor en na 2000. Op zich is dit verrassend, aangezien verwacht werd dat het aantal respondenten van aanvragers voor 2000 aanzienlijk achter zou blijven bij aanvragers van na 2000. In absolute zin is dit ook het geval, maar verhoudingsgewijs is er sprake van een goede afspiegeling (zie tabel 3).

Tabel 3 **Aantal en aandeel aanvragers voor en na 2000**

Aantal aanvragers	Enquête (%)	Registratiesysteem (%)
Voor 2000	182 (25%)	1.590 (21%)
Na 2000	538 (75%)	6.146 (79%)
Totaal	720 (100%)	7.736 (100%)

Al met al kan geconcludeerd worden dat de groep deelnemers aan de enquête naar alle waarschijnlijkheid een redelijk goede afspiegeling vormt van het totaal aantal aanvragers zoals deze bij NCDO staan geregistreerd. Dat betekent dat het beeld dat in hoofdstuk 4 en 5 geschetst wordt van de werkwijze van organisaties en de voorlichting en fondsenwerving van deze organisaties een goed beeld geeft van het totaal aantal aanvragers.

Deelonderzoek III: interviews

Het laatste onderdeel van het onderzoek naar 16 jaar KPA betrof het houden van interviews met (vertegenwoordigers van) de organisaties. Doel van de interviews is zicht te krijgen op de ervaringen en kennisbehoefte van organisaties als het gaat om ontwikkelingssamenwerking. Van tevoren was in overleg met NCDO een indeling gemaakt van het type organisatie waaruit geselecteerd kon worden. Daarbij speelden de kenmerken ervaren/starter, dynamisch/statisch en rechtspersoon/particuliere organisatie een rol. Hieronder is in tabel 4 te zien welke aantallen waren beoogd en welke er zijn gerealiseerd.

In totaal zijn er van de 24 beoogde interviews er 23 gerealiseerd. Het laatste interview kon niet gerealiseerd worden omdat er binnen de gestelde termijn voor de interviews geen afspraak meer te realiseren was. Met uitzondering van één persoon wilde iedereen meewerken aan het interview. De persoon die niet mee wilde werken vond een dergelijk onderzoek niet zinvol om aan mee te werken. Er is toen een andere organisatie uit dezelfde categorie benaderd. De meeste interviews (17) zijn face-to-face afgenomen, 6 interviews zijn telefonisch afgenomen. De interviews vonden plaats aan de hand van een vooraf, in overleg met NCDO, opgestelde checklist. Deze checklist bevatte de volgende onderwerpen: introductie, ervaring met ontwikkelingsprojecten, leer- en succesfactoren, kennisbehoefte en visie op de toekomst. De interviews zijn gehouden in de maanden november en december 2010. De interviews zijn, zonder uitzondering, bijzonder plezierig verlopen.

Tabel 4 Overzicht aantal beoogde en gerealiseerde interviews

Type organisatie	Aantal beoogd	Aantal gerealiseerd
Ervaren statisch	4	4
Ervaren dynamisch	5	5
Ervaren rechtspersoon	5	5
Ervaren individueel persoon	4	4
Starter rechtspersoon	4	4
Starter individueel persoon	2	1
Totaal	24	23

Naast de interviews met de organisaties en particuliere initiatiefnemers zijn er ook twee interviews gehouden met medewerkers van de subsidieafdeling van NCDO. Het doel van deze interviews was om de beleidscontext van het verstrekken van subsidies in kaart te brengen en de ontwikkelingen in de loop der tijd. Deze interviews hebben in december 2010 plaatsgevonden.

